

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΜΜΕ

UNIVERSITY OF ATHENS
SCHOOL OF ECONOMICS AND
POLITICAL SCIENCE
DEPARTMENT OF COMMUNICATION
AND MASS MEDIA

Πτυχιακή εργασία

**ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΒΙΑΣ ΣΤΟΝ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΟΠΑΔΩΝ: ΜΙΑ
ΨΥΧΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

Συλαμιανάκης Οδυσσέας (Α.Μ.: 9983201600117)

Αθήνα 2020

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΜΜΕ

Πτυχιακή εργασία

**ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΒΙΑΣ ΣΤΟΝ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΟΠΑΔΩΝ: ΜΙΑ
ΨΥΧΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

Συλαμιανάκης Οδυσσέας (Α.Μ.: 9983201600117)

Σύμβουλος καθηγητής
Σταμάτης Πουλακιδάκος

Αθήνα 2020

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία διερευνήθηκαν τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό. Στόχο της εργασίας αποτέλεσε η αναζήτηση, η περιγραφή, η ανάλυση και η ερμηνεία των αιτίων που αρχικά ωθούν το άτομο στους συνδέσμους και εν συνεχεία στην εκδήλωση βίαιων δράσεων στο πλαίσιο του αθλητισμού εντός και εκτός γηπέδων, με τη συμβολή των οπαδών και με έμφαση στις ψυχοκεντρικές και κοινωνιοκεντρικές προσεγγίσεις.

Το ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε αφορούσε την εύρεση των αιτίων εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό σύμφωνα με τις απόψεις των οπαδών και με τον τρόπο που οι ίδιοι ερμηνεύουν τις καταστάσεις. Για το σκοπό αυτό, επιλέχθηκε ως ερευνητική μέθοδος η ποιοτική, ως ερευνητικό εργαλείο η ημιδομημένη συνέντευξη και ως μέθοδος ανάλυσης των συνεντεύξεων η ανάλυση λόγου. Από την ανάλυση των συνεντεύξεων επαληθεύτηκαν σε αρκετά μεγάλο βαθμό όλα τα αίτια που αναλύθηκαν στη θεωρία και από την πλευρά των ψυχοκεντρικών προσεγγίσεων (θεωρία της κάθαρσης, ευχαρίστηση ενός αγώνα που συνοδεύεται με την αύξηση βίας, φυσική παρόρμηση του ατόμου ως προς τη βία, εθισμός σε «χουλιγκανικές» ενέργειες) αλλά και από την πλευρά των κοινωνιοκεντρικών προσεγγίσεων (κοινωνικοοικονομική κατάσταση, κοινωνικοπολιτική κατάσταση, κοινωνικός περίγυρος, ενίσχυση του ανδρισμού, νομιμοποίηση της βίας από τα μέσα, θεωρία της κοινωνικής μάθησης).

Λέξεις κλειδιά: Βία στον Αθλητισμό, Οπαδική Βία, Οπαδικές Κοινότητες, Ψυχοκεντρική Προσέγγιση, Κοινωνιοκεντρική Προσέγγιση

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	iiii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	iv
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1 ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θεωρητική Προσέγγιση Αιτίων Εκδήλωσης Βίας στον Αθλητισμό.....	4
1.1 Ορίζοντας τη Βία.....	4
1.1.1 Βία στον Αθλητισμό.....	6
1.2 Οπαδική Κουλτούρα.....	9
1.2.1 Οπαδοί - Ταυτότητα, Κουλτούρα, Πολιτική	10
1.3 Αίτια Εκδήλωσης Βίας στον Αθλητισμό.....	16
1.3.1 Ψυχοκεντρική Προσέγγιση Αιτίων	17
1.3.2 Κοινωνιοκεντρική Προσέγγιση Αιτίων.....	20
2 ΚΕΦΑΛΑΙΟ Έρευνα.....	24
2.1 Κύριο Ερευνητικό Ερώτημα.....	24
2.2 Στοιχεία της Έρευνας	24
2.3 Μεθοδολογία Έρευνας	25
2.3.1 Επιλογή Ερευνητικής Μεθόδου και Ερευνητικού Εργαλείου	25
2.3.2 Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων: Ανάλυση Λόγου.....	27
2.4 Αποτελέσματα Έρευνας	28
2.4.1 Ψυχοκεντρική Προσέγγιση Αιτίων Εκδήλωσης Βίας	30
2.4.2 Κοινωνιοκεντρική Προσέγγιση Αιτίων Εκδήλωσης Βίας.....	34
3 ΚΕΦΑΛΑΙΟ Συμπεράσματα - Συζήτηση.....	39
3.1 Προβλήματα και Προτάσεις.....	42

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	44
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	51
Απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη από τον 5ο συνεντευξιαζόμενο (29).....	51
Απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη από τον 7ο συνεντευξιαζόμενο (19).....	55

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύμφωνα με τον Collins (2008: 282) υπάρχουν τουλάχιστον τρία διαφορετικά είδη βίας στον αθλητισμό που απαντώνται μέσα από ερωτήσεις. Αρχικά, τί είναι αυτό που προκαλεί την επιθετικότητα μεταξύ των παικτών κατά τη διάρκεια ενός παιχνιδιού; Πρέπει να διερευνηθεί σε ποιο σημείο του αγώνα συνήθως ξεσπάνε μάχες και τί τις προκαλεί. Δεύτερον, τί εξηγεί την βία των θεατών; Οι θεατές γοητεύονται από τη δραματική ροή των γεγονότων εντός γηπέδου και επηρεάζονται από τις δράσεις των παικτών. Τρίτον, ποια είναι τα αίτια εκδήλωσης της οπαδικής βίας; Μια ακραία επέκταση της βίας εκτός ή εντός αγωνιστικού χώρου που δεν σχετίζεται με το παιχνίδι αυτό καθ' αυτό. Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με το τελευταίο είδος, την οπαδική βία και πιο συγκεκριμένα τα αίτια εκδήλωσης της.

Η επιθετικότητα και η βία μεταξύ των οπαδών που εμφανίζονται με τον όρο «οπαδική βία», υπήρξε θέμα έντονης συζήτησης για σχεδόν 50 χρόνια ενώ ταυτόχρονα θεωρείται ως ένας από τους κύριους κινδύνους που καλείται να αντιμετωπίσει ο σύγχρονος αθλητισμός. Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών οι έρευνες γύρω από τον αθλητισμό και ειδικότερα γύρω από την οπαδική βία έχουν εντατικοποιηθεί καθώς αποτελεί ένα «γόνιμο πεδίο διεπιστημονικών προσεγγίσεων στον χώρο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών» (Ζαϊμάκης & Κοταρίδης, 2013: 9) και έχει σύγχρονη συνάφεια. Ωστόσο, κατά τον τον Spraij (2008) αυτές οι έρευνες μπορεί να έχουν διευρύνει τις γνώσεις μας για την βία των θεατών, αλλά απέτυχαν να δημιουργήσουν ένα συνεκτικό θεωρητικό πλαίσιο για τη συγκριτική μελέτη της οπαδικής βίας.

Ο King (2002) θεωρεί ότι η οπαδική βία για αρκετό χρονικό διάστημα δεν αποτελούσε κύριο πεδίο ενδιαφέροντος στη μελέτη του αθλητισμού καθώς η έρευνα είχε επικεντρωθεί σε μια μικρή μειοψηφία οπαδών, αγνοώντας άλλες πτυχές της αθλητικής κουλτούρας που επηρέαζαν την συντριπτική πλειονότητα των οπαδών. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που γίνεται αντιληπτό από την αναρίθμητη βιβλιογραφία ως προς την βία στον αθλητισμό είναι η τάση των ερευνητών να αποδίδουν ευθύνες

απρόσκοπτα και άκριτα στην κοινωνία σύμφωνα με την κατάσταση στην οποία αυτή βρίσκεται, στην εκάστοτε χρονική περίοδο. Για παράδειγμα, ο Dunning στις βιβλιογραφικές του αναφορές αναδεικνύει την τάση των οπαδών προς τη βία ως ένα υπάρχων πρόβλημα με πολιτικές επιπλοκές αλλά δεν το εξηγεί ως το αποτέλεσμα της «καπιταλιστικής χειραγώγησης» (Armstrong, 1991: 430) ούτε λαμβάνει υπόψιν τους ψυχολογικούς παράγοντες. Η οπαδική βία είναι βαθιά ριζωμένη σε ψυχοκοινωνικές συνθήκες και οι λόγοι για τους οποίους η βία στον αθλητισμό συνεχίζει και θα συνεχίσει να βρίσκεται σε σταθερά υψηλά επίπεδα είναι πολύ πιο σύνθετοι από μια απλή επιστημονική έρευνα. Η κοινωνία διατηρεί έναν πολύ σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του ατόμου αλλά δεν βρίσκεται μόνη της στην εξίσωση που οδηγεί το άτομο στην εκδήλωση εξτρεμιστικών δράσεων.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η αναζήτηση, η περιγραφή, η ανάλυση και η ερμηνεία των αιτίων που αρχικά ωθούν το άτομο στους συνδέσμους και εν συνεχεία στην εκδήλωση βίαιων δράσεων στο πλαίσιο του αθλητισμού εντός και εκτός γηπέδων. Ιδιαίτερα μας ενδιαφέρει, η αναδείξει των λόγων που η οπαδική βία παραμένει ένα από τα βασικά ζητήματα του αθλητισμού με την συμβολή των ψυχοκεντρικών και κοινωνιοκεντρικών προσεγγίσεων αλλά και των ίδιων των πρωταγωνιστών, που δεν είναι άλλοι από τους οπαδούς, τα μέλη των συνδέσμων. Επίσης κεντρικοί άξονες της εργασίας αποτελούν η απόδοση ορισμών όσον αφορά τη βία γενικότερα και τη βία στον αθλητισμό ειδικότερα, η διερεύνηση της οπαδικής κουλτούρας (πτυχές και διαστάσεις, κοινωνικοπολιτικό κίνημα) και φυσικά η ανάλυση των αιτίων μέσα από τις ψυχοκεντρικές και κοινωνιοκεντρικές προσεγγίσεις στο θεωρητικό αλλά και στο ερευνητικό πλαίσιο της εργασίας.

Όσον αφορά τη διερεύνηση του ερευνητικού ερωτήματος της εργασίας, επιλέχθηκε η ποιοτική ερευνητική μέθοδος, η ημιδομημένη συνέντευξη ως ερευνητικό εργαλείο και η ανάλυση λόγου ως μέθοδος ανάλυσης των αποτελεσμάτων. Για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων δημιουργήθηκαν κάποιες θεματικές ενότητες σύμφωνα με τις οποίες προχώρησε η συζήτηση με τους συνεντευξιαζόμενους. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι οι συνεντευξιαζόμενοι είναι οπαδοί και μέλη συνδέσμων διαφορετικών ομάδων της χώρας έτσι ώστε να υπάρχει μια ευρύτερη αντίληψη για το οπαδικό κίνημα της χώρας. Εντούτοις, σε αυτό το σημείο αξίζει να γίνει αναφορά και στον ρόλο του ερευνητή, καθώς παρόλο που η ποιοτική έρευνα προϋποθέτει αμεσότητα, προσωπική

εμπλοκή στην ερευνητική διαδικασία και υποκειμενικότητα, ο ερευνητής πρέπει να παραμένει αποστασιοποιημένος από προκαταλήψεις που δύναται να επηρεάσουν την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας, αποτελείται από τρεις επιμέρους υποενότητες, στις οποίες αναπτύσσονται τα κυριότερα βιβλιογραφικά στοιχεία για την ορθή εκπόνηση της εργασίας. Στην πρώτη υποενότητα, παρατίθενται συγκεκριμένοι ορισμοί και θεωρίες (καθώς η βιβλιογραφία είναι ιδιαίτερα ογκώδης) που συγκροτούν το θεωρητικό πλαίσιο της βίας γενικότερα και της βίας στον αθλητισμό ειδικότερα. Στην δεύτερη υποενότητα, παρουσιάζεται η οπαδική κουλτούρα μέσα από τις πτυχές και τις διαστάσεις της αλλά και από το κοινωνικοπολιτικό της κίνημα ενώ το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την τρίτη υποενότητα και τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό που αναλύονται μέσα από την ψυχοκεντρική και την κοινωνιοκεντρική προσέγγιση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναπτύσσεται το μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας. Συγκεκριμένα διατυπώνονται ο στόχος της έρευνας μαζί με το κύριο ερευνητικό ερώτημα, τα στοιχεία της έρευνας και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε (ερευνητική μέθοδος, ερευνητικό εργαλείο, μέθοδος ανάλυσης δεδομένων) μαζί με τους λόγους που επιλέχθηκε η εκάστοτε μέθοδος. Εν συνεχεία, ακολουθεί η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας ενώ η εργασία ολοκληρώνεται με τη συζήτηση των αποτελεσμάτων, την αναφορά σε ορισμένα προβλήματα που προέκυψαν και την παρουσίαση πιθανών ερευνών που θα μπορούσαν να διεξαχθούν μελλοντικά με τη βοήθεια της παρούσας έρευνας.

1 Θεωρητική Προσέγγιση Αιτίων Εκδήλωσης Βίας στον Αθλητισμό

1.1 Ορίζοντας τη Βία

Το φαινόμενο της βίας γενικότερα και της βίας στον αθλητισμό – οπαδικής βίας ειδικότερα αποτελεί κοινωνική παθογένεια. Στον σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο και «αποδιοργανωμένο καπιταλισμό» (Larry & Urry, 1994: 10) το οπαδικό φαινόμενο «είναι συνυφασμένο με τη νεωτερικότητα και αποτελεί χαρακτηριστικό και διακριτό γνώρισμα των σύγχρονων δημοφιλών σπορ (Ζαϊμάκης, 2017: 2-4) ενώ ο ρυθμός της βίας αντί να μειώνεται, αυξάνεται (Bodin & Debarbieux, 2001). Επομένως, είναι ευκόλως αντιληπτό ότι έχει απασχολήσει και θα συνεχίσει να απασχολεί το κοινωνικό γίγνεσθαι καθώς «είναι ένα περίπλοκο και πολυδιάστατο θέμα που έχει δημιουργήσει ένα τεράστιο όγκο έρευνας και γραφής» (Young, 2012: 175).

Για να καταστεί, λοιπόν, δυνατόν να εξεταστούν και να ερευνηθούν τα οπαδικά αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό κρίνεται αναγκαίο να γίνει μια προσπάθεια εννοιολογικής προσέγγισης των όρων που θα μας απασχολήσουν καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας με την βοήθεια της σχετικής βιβλιογραφίας.

Χάριν κατανόησης και διευκόλυνσης του αναγνώστη στην παρούσα ενότητα θα αποδοθούν ορισμοί χρήσιμοι για την εκπόνηση της έρευνας. Αρχικά, θα προσδιοριστεί ο όρος της «βίας» ενώ ύστερα θα ακολουθήσει ο ορισμός της «βίας στον αθλητισμό». Το κοινωνικό πλαίσιο τόσο για την απόδοση όσο και για την κατανόηση της βίας είναι κεντρικής σημασίας. Η έρευνα για τη βία έχει δημιουργήσει πολυάριθμους και ενίοτε αντιφατικούς ορισμούς με πληθώρα επιστημόνων (π.χ. Freud, 1917· Coakley & Donnelly, 2009· Elias, 1939) να «προσφέρουν» τη δική τους θεώρηση γύρω από το προαναφερθέν ζήτημα.

«Η εσκεμμένη χρήση σωματικής βίας ή δύναμης, απειλούμενης ή πραγματικής, κατά του εαυτού, άλλου προσώπου, κατά ομάδας ή κοινότητας, η οποία είτε οδηγεί σε μεγάλη πιθανότητα να προκαλέσει τραυματισμό, θάνατο, ψυχολογική βλάβη, κακή

ανάπτυξη ή στέρηση», είναι ο ορισμός που έχει δοθεί από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (2002) και κατά κύριο λόγο περικλείει όλες τις πιθανές εκφάνσεις βίας στην καθημερινότητα αλλά φυσικά δεν αποτελεί το μοναδικό ορισμό γύρω από ένα ζήτημα που έχει συζητηθεί και αναλυθεί εκτεταμένα.

Σε αυτό το στάδιο λοιπόν, και προτού προχωρήσουμε στις θεωρίες περί βίας, κρίνεται σημαντικό να δοθούν ακόμη μερικοί ορισμοί για τη βία, έτσι όπως έχουν εξεταστεί από ειδικούς και επιστήμονες. Αρχικά, ο πασίγνωστος ψυχαναλυτής Freud στο βιβλίο του *Introduction to Psychoanalysis* (1917) υποστηρίζει ότι η βία είναι μια άσκηση φυσικής δύναμης για να τραυματίσει ή να καταστρέψει και πάντα συνοδεύεται από το αίσθημα της οργής ή της εχθρότητας που μπορεί ή δεν μπορεί να γίνει συνειδητά αντιληπτό. Ενώ, προσθέτει ότι ο θυμός για να οδηγήσει σε βία πρέπει να φτάσει σε κάποια ένταση συνδυάζοντας έτσι τη βία με την επιθετικότητα κάτι που σε μεγάλο βαθμό επηρέασε και τη θεώρηση του κοινωνιολόγου Elias (1973: 279), ο οποίος σε όλη τη δουλειά του έφερνε σε άμεσο συσχετισμό την βία με την επιθετικότητα, θεωρώντας ότι είναι «δομές του ανθρώπου που αποτελούν ένα σύνολο». Πλησίον των θεωρήσεων του Freud και του Elias, οι Coakley και Donnelly (2009) όρισαν τη βία ως τη «χρήση υπερβολικής σωματικής βίας, η οποία προκαλεί ή έχει το δυναμικό να προκαλέσει βλάβη ή καταστροφή» υποστηρίζοντας ότι χρησιμοποιείται συνήθως για την αναφορά σε φυσικές μορφές επιθετικότητας. Επιπροσθέτως, αξίζει να αναφερθεί, για να γίνει αντιληπτό ότι είναι δύσκολο να οριστεί η βία με απόλυτη ακρίβεια καθώς αφορά ένα αρκετά περίπλοκο ζήτημα, με πληθώρα ερμηνειών, το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε ο φιλόσοφος Zizek (2009), ότι «ο Γκάντι ήταν πιο βίαιος από τον Χίτλερ» υποστηρίζοντας ότι ο Χίτλερ απλά ενίσχυε την καπιταλιστική τάξη ενώ ο Γκάντι προσπάθησε να διακόψει τη βασική λειτουργία του βρετανικού κράτους. Για τον Zizek η λέξη «βία» σήμαινε κάτι σαν «αναστάτωση», επομένως συνδέει την βιαιότητα ως προς το εάν και κατά πόσο ο άνθρωπος αποπειράται να αλλάξει τον κόσμο ενώ ταυτόχρονα αποφεύγει να την περιορίσει στην αρνητική της διάσταση.

Εν συνεχεία, ο Bufacchi (2005) επισημαίνει ότι υπάρχουν δύο τρόποι σκέψης ως προς τη βία, η περιοριστική «μινιμαλιστική σύλληψη» και η ευρύτερη, «ολοκληρωμένη αντίληψη». Κατά τον Glasser (1998) οι «μινιμαλιστές» θεωρούν τη βία στενά συνυφασμένη με τη «σωματική ανταπόκριση για την πρόκληση βλάβης». Ωστόσο, ο Ray (2011) αναφέρει ότι οι περιοριστικοί ορισμοί της «μινιμαλιστικής

σύλληψης» επικρίνονται επειδή, σε αντίθεση με την «ολοκληρωμένη αντίληψη», δεν λαμβάνουν υπόψιν την κοινωνική διάσταση της βίας και ειδικότερα τις ψυχολογικές βλάβες που δύναται να προκληθούν ασυνείδητα.

Εντούτοις, η βία πάντα ήταν μέρος της ανθρώπινης ύπαρξης, σε κάθε πολιτισμό (Spinrad, 1979), ακόμη και στον αρχαίο κόσμο όπου η βιαιότητα στον αθλητισμό ήταν απλά μια αντανάκλαση της βίαιης φύσης της κοινωνίας (Sipes, 1973). Έτσι, η Salmi (1993) ενσωματώνει στον ορισμό της οτιδήποτε δύναται να αποφευχθεί και αποτελεί παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενώ ο Jackman (2002) προτείνει ένα γενικό ορισμό για τη βία που περιλαμβάνει «ενέργειες που επιφέρουν, προμηνύουν ή προκαλούν βλάβη και μπορεί να είναι σωματικές, γραπτές ή λεκτικές, ψυχολογικές, υλικές ή κοινωνικές».

Τέλος, επειδή οι ορισμοί έχουν διαφορές στο περιεχόμενο τους καθώς ορισμένοι αντιμετωπίζουν τη βία ως «φυσικό» φαινόμενο (βλ. Elias, 1973· Spinrad, 1979· Sipes, 1973) χωρίς να εμμένουν στην αρνητική της φύση (βλ. Zizek, 2009), ενώ άλλοι την προσδιορίζουν με δυσμενή τρόπο (βλ. Coakley & Donnelly, 2009· Freud, 1917), για την εκπόνηση της εργασίας καθίσταται αναγκαίο να ακολουθήσουμε έναν ορισμό που εστιάζει στις αρνητικές πτυχές της βίας και σχετίζεται περισσότερο με το θέμα. Ο ορισμός αυτός δεν είναι άλλος από αυτόν του Jackman (ό.π., σ.2) ο οποίος προσεγγίζει το φαινόμενο με αρνητικό τρόπο ενώ ταυτόχρονα συμπεριλαμβάνει όλες τις πιθανές εκφάνσεις της βίας.

1.1.1 Βία στον Αθλητισμό

«Η υπερβολική βία θεωρείται από καιρό ως μια από τις μεγαλύτερες απειλές για το μακροπρόθεσμο μέλλον του αθλητισμού όπως το γνωρίζουμε» (Case & Boucher, 1981: 9). Ωστόσο, σε αρκετά αθλήματα (αμερικάνικο ποδόσφαιρο, χόκεϊ επί πάγου, ποδόσφαιρο) κατά τη διάρκεια ενός αγώνα είναι αποδεκτή (πάντα ελεγχόμενη και σε συγκεκριμένα όρια) αλλά η έξαρση της παθολογείας που εξετάζεται με τον όρο «βία στον αθλητισμό» δεν αφορά μόνο τους αθλητές αλλά και τους οπαδούς που συχνά προβαίνουν σε ακρότητες και εσφαλμένες δράσεις.

Για τον Young (2000), η έννοια της βίας στον αθλητισμό είναι αόριστη ενώ σύμφωνα με τον Goldstein (1983) όπως κάθε περίπλοκο ζήτημα έτσι και η βία στον αθλητισμό δύναται να αποδοθεί με μυριάδες εικόνες, ερμηνείες και έννοιες. Επομένως, όπως και στην προηγούμενη ενότητα που έγινε προσπάθεια απόδοσης του ορισμού της «βίας», καθώς υπάρχει πληθώρα διαφόρων απόψεων, έτσι και εδώ εφόσον δεν υφίσταται ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός θα γίνει αναφορά σε μερικούς από τους πιο σημαντικούς για να γίνει όσο το δυνατόν πιο κατανοητός ο όρος.

Εν πρώτοις, σύμφωνα με το αθλητικό δίκαιο, η αθλητική βία αναφέρεται σε συμπεριφορά που προκαλεί βλάβη και εκδηλώνεται εκτός των κανόνων του αθλητισμού. Η αθλητική βία συνήθως συμβαίνει σε αθλήματα επαφών όπως το αμερικάνικο ποδόσφαιρο, το χόκεϊ επί πάγου, το ράγκμπι, το ποδόσφαιρο, το μποξ, τις μικτές πολεμικές τέχνες, την πάλη και την υδατοσφαίριση. Αυτές περιλαμβάνουν σκόπιμες προσπάθειες για τραυματισμό παίκτη από άλλο παίκτη ή προπονητή, απειλές για σωματική βλάβη ή πραγματική σωματική βλάβη που υφίστανται παίκτες ή προπονητές από αυτούς που ασχολούνται με κάποιο άθλημα (Glover, 2009). Το ευκόλως αντιληπτό ζήτημα όμως στην νομική απόδοση του όρου είναι η απώλεια καταγραφής του ζητήματος της οπαδικής βίας και η κατά κόρον εστίαση του στους επαγγελματίες του αθλητισμού. Σε αυτόν τον προβληματισμό αντιπαρατίθεται το ότι η βία στον αθλητισμό μπορεί να οριστεί ως μια συμπεριφορά που προκαλεί βλάβη, προκύπτει εκτός των κανόνων του αθλήματος και δεν σχετίζεται με ανταγωνιστικές καταβολές του αθλήματος (Terry & Jackson, 1985), ένας ορισμός πιο λακωνικός και γενικευμένος συγκριτικά με τον προηγούμενο.

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Young (2012: 13) «εάν αξιολογηθεί ένα αμάλγαμα των υφιστάμενων ορισμών της βίας, διευρύνοντας τις συνηθισμένες παραμέτρους της αθλητικής βίας ώστε να συμπεριληφθούν επιθετικές, απειλητικές, επιβλαβείς ή άδικες πρακτικές που έχουν θεσπιστεί στο πλαίσιο του αθλητισμού, είναι προφανές ότι το θέμα μπορεί να είναι πολύ πιο εκτεταμένο και ποικίλο από ότι συνήθως θεωρείται». Επομένως, εφόσον η βία συνεπάγεται τη μείωση τόσο της σωματικής όσο και της ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου εναντίον του οποίου ασκείται (Zwaan, 2007), οι προαναφερθέντες ορισμοί δεν είναι διευρυμένοι καθώς εστιάζουν στην πρόκληση σωματικής βλάβης παραγκωνίζοντας το ζήτημα της ψυχολογικής βίας.

Συνεχίζοντας, ο Young (2012: 15) έδωσε τον δικό του ορισμό για τη βία στον αθλητισμό, που αφορά «άμεσες πράξεις σωματικής βίας που περιλαμβάνονται εντός ή εκτός των κανόνων του παιχνιδιού και έχουν ως αποτέλεσμα τον τραυματισμό προσώπων, ζώων ή περιουσίας· και επιβλαβείς ή δυνητικά επιβλαβείς πράξεις που διεξάγονται στο πλαίσιο του αθλητισμού, απειλούν, προκαλούν τραυματισμό ή παραβιάζουν τις ανθρώπινες δικαιουσύνη και τις πολιτικές ελευθερίες».

Επιπροσθέτως, αξίζει να καταγραφεί και ο ορισμός του Jamieson (2009: 4), που ως επί το πλείστον συμπεριλαμβάνει όσα προαναφέρθηκαν: «η αθλητική βία είναι κάθε συμπεριφορά που προκαλεί είτε σωματικό είτε ψυχολογικό τραυματισμό που σχετίζεται είτε με άμεσο είτε με έμμεσο αποτέλεσμα αθλητικής εμπειρίας. Ο ορισμός αυτός μας παραπέμπει στη διάδοση των βίαιων πράξεων που προκαλούνται με την άμεση ή έμμεση συμμετοχή στον αθλητισμό».

Τέλος, θα χαρακτηριστεί παράλειψη αν δεν γίνει μνεία στους οπαδούς ως παράγοντες άσκησης βίας, κάτι που αποτελεί βασικό κομμάτι στην εκδήλωση βίας στον αθλητισμό αλλά και στην εκπόνηση της εργασίας. Όπως τονίζει και ο Sraaij (2006), δεν υπάρχει ακριβής ορισμός για την οπαδική βία παρόλο που σύμφωνα με τον Elias (1971) ο σύγχρονος αθλητισμός είναι συνυφασμένος με αυτή και πρέπει να θεωρείται ως εγγενές χαρακτηριστικό του. Βέβαια μπορεί η «έκθεση για την οπαδική βία στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης» να συγκέντρωσε και να δημοσίευσε από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2002) μια σειρά αδικημάτων που δύναται να προκληθούν από τους οπαδούς, συμπεριλαμβανομένης της βίας κατά προσώπων, πρόκληση ζημιών σε περιουσιακά στοιχεία, παραβάσεις που αφορούν αλκοόλ και ναρκωτικά, παραβίαση της ειρήνης, κλοπή και πώληση εισιτηρίων στη μαύρη αγορά αλλά η οπαδική βία σύμφωνα με τους Sraaij (2006: 11) και Dunning (1994: 136) ορίζεται ως η ανταγωνιστική βία κοινωνικά οργανωμένων ομάδων, που κατευθύνονται κυρίως εναντίων αντιπάλων ομάδων.

1.2 Οπαδική Κουλτούρα

Σύμφωνα με τους Spaaij και Vinas (2005) η βιβλιογραφία για τους ultras αναγνωρίζει ότι είναι ένα σύνθετο κίνημα, μερικές φορές αναφέρεται ακόμη και ως ένα περίπλοκο πάζλ. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, όταν ένας ψυχίατρος, ο John Harrington, κλήθηκε να ορίσει για πρώτη φορά επίσημα το πρόβλημα του οπαδισμού και της βίας στα γήπεδα, που ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα με τους συνδέσμους και τους “ultras”, σύμφωνα με την ακαδημαϊκή και κυβερνητική σκέψη όσον αφορά το ζήτημα φάνηκε να επικεντρώνεται στη σημασία της δυναμικής του πλήθους, της απώλειας ελέγχου, της ανωνυμίας και των διεργασιών αλλοίωσης σε μια προσπάθεια κατανόησης των δράσεων των χούλιγκαν (Harrington, 1968).

Στις σύγχρονες ανεπτυγμένες κοινωνίες, ο οπαδισμός αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της κουλτούρας των δημοφιλών σπορ και συνδέεται με την κρίση των ταυτοτήτων (Ζαϊμάκης, 218: 2-3). Όταν συζητιέται το ζήτημα της βίας στον αθλητισμό, ως επί το πλείστον, το πρώτο πράγμα που σκέφτεται ο περισσότερος κόσμος είναι η οπαδική βία (Spaaij, 2006) ο γνωστός σε όλους χουλιγκανισμός, οι σύνδεσμοι, τα ραντεβού θανάτου και το σήμα κατατεθέν των περισσότερων οπαδικών κοινοτήτων, το A.C.A.B. (All Cops Are Bastards), που κοσμεί πληθώρα γηπέδων με την παρουσία του.

Κάθε χώρα έχει τη δική της διαδρομή στο οπαδικό κίνημα, με τους Άγγλους «hooligans» να είναι οι πρωτεργάτες αλλά τους Ιταλούς να δείχνουν τον δρόμο των «ultras» μέσα από την έντονη ενασχόληση τους με την πολιτική (Testa & Armstrong, 2010). Το οπαδικό κίνημα βέβαια μέσα στα χρόνια έχει εξελιχθεί ανάλογα και έχει προσαρμοστεί στις προκαταλήψεις της κοινωνίας καθώς σύμφωνα με τον Marsh (1977) στο τέλος οι οπαδοί αρχίζουν τα ταιριάζουν με όσα νομίζει η κοινωνία γι' αυτούς. Αρχίζουν επιτέλους να παίζουν το ρόλο που πάντοτε ξέραμε ότι έπαιζαν, μόνο που δεν τον έπαιζαν.

Η παρούσα ενότητα κρίθηκε αναγκαία για να διευκρινιστούν κάποια ζητήματα όσον αφορά τους “ultras” ή “hooligans” έτσι ώστε να υπάρχει μια ευρύτερη αίσθηση για τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό. Στις υποενότητες που θα επακολουθήσουν θα παρουσιαστούν κάποια στοιχεία ως προς την οπαδική κουλτούρα,

την κοινωνία των οπαδών και το κοινωνικοπολιτικό κίνημα μέσα από παραδείγματα διαφόρων χωρών με έντονο το αίσθημα της οπαδικής κοινότητας.

1.2.1 Οπαδοί – Ταυτότητα, Κουλτούρα, Πολιτική

Θεωρητικά, διακρίνοντας με μια πιο «καθαρή ματιά» και χωρίς παρωπίδες τον ανορθολογισμό που περιβάλλει την κοινότητα των “ultras” και τα οπαδικά αισθήματα, γίνεται ευκόλως αντιληπτό ότι η «ομάδα» αποτελεί την κινητήρια δύναμη της καθημερινότητας αυτών των ανθρώπων. Επομένως, δύναται να μην υπάρχει κάποιο βαθύτερο νόημα στην προσπάθεια αποδόμησης των εκάστοτε συναισθημάτων και ψυχολογιών με γνώμονα το ρασιοναλισμό αλλά εμφανίζεται το αίτημα διερεύνησης των κοινών χαρακτηριστικών, ρόλων και αξιών συμμετοχής, της κουλτούρας και του κοινωνικοπολιτικού κινήματος που απαρτίζει τις οπαδικές ομάδες.

Η διαδικασία συγκρότησης της οπαδικής ταυτότητας αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία που συνδέεται με τα πολιτισμικά στοιχεία που αντλεί το άτομο από το περιβάλλον του (Ζαϊμάκης, 2017) ενώ κατά τον Grossberg (1992), τα μέλη μιας οπαδικής κοινότητας εκφράζονται συναισθηματικά και ικανοποιούνται μέσα από την κοινή βιωμένη εμπειρία της κοινότητας.

Ο Hodges (2014) μέσα από μια έρευνα που διεξήγαγε στους “ultras” της Κροατίας και πιο συγκεκριμένα στους “White Angels Zagreb” ή “WAZ” οδηγήθηκε σε κάποια συμπεράσματα ως προς τους λόγους γύρω από τους οποίους μια μερίδα οπαδών επιλέγει να συμμετάσχει σε οπαδικές κοινότητες και διέκρινε πέντε αιτίες συμμετοχής σε οπαδικές κοινότητες: α) το ποδόσφαιρο: η αγάπη και το πάθος τους για το άθλημα και ό,τι αυτό πρεσβεύει, β) δομή: ο τρόπος με τον οποίο διαρθρώνεται μια κοινότητα οπαδών, γ) αστεϊσμοί: το κλίμα που επικρατεί στις κοινότητες, δ) η κυριαρχία της πολιτικής ταυτότητας: η σχέση με την πόλη που ανήκει η ομάδα – γεωπολιτική συσχέτιση και ε) ιστορία: η ιστορία της ομάδας και η κοινωνικοπολιτική εξέλιξη της. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρόλο που εξήχθησαν για την κροατική οπαδική σκηνή εμπίπτουν και δύναται να συνδεθούν και με “ultras” άλλων χωρών ενώ

ταυτόχρονα αντικατοπτρίζουν και την πεποίθηση του κόσμου ως προς τους λόγους συμμετοχής σε μια κοινότητα οπαδών.

Συνεπώς, αντιλαμβανόμαστε ότι η συγκρότηση της οπαδικής ταυτότητας είναι μια σύνθετη διαδικασία, η οποία διαμορφώνεται μέσα από τρεις σφαίρες της εμπειρίας: τη συναισθηματική, την ενσυνείδητη και τη συμβολική (Porat, 2010). Η συναισθηματική συνδέεται με την έκφραση συναισθημάτων και τη διέγερση που προσφέρει η οπαδική συλλογική εμπειρία και είναι συχνά ασυνείδητη, σε αντιδιαστολή με την ενσυνείδητη εμπειρία που συνδέεται με μηχανισμούς αξιολόγησης κόστους-οφέλους λόγω της συμμετοχής στην κοινότητα. Η συμβολική εμπειρία συνδέεται με την δυνατότητα του οπαδού να επιλέξει από ένα εύρος σωματείων και οπαδικών κοινοτήτων, τα οποία συγκροτούνται με «όρους συμβολικής κοινότητας» και βάσει εθνοτοπικών, ταξικών και πολιτισμικών διαφορών (Ζαϊμάκης, 2017).

Ως προς τη συγκρότηση της κοινότητας, και τη θεμελίωση των δεσμών μεταξύ των μελών της, βαρύνουσας σημασίας ρόλος αποδίδεται στην «κουλτούρα», η οποία συνιστά ένα διακριτό σύνολο κοινών αξιών, ιδεών και συμβόλων, που προσδίδει μια κοινή και πολιτισμικά ομοιογενή ταυτότητα σε μια κοινωνική ομάδα και την διακρίνει από μια άλλη (Σπύρος, 2017). Η «κουλτούρα» όμως των οπαδικών κοινοτήτων τείνει να παρουσιάζει κάποιες διαφορές από χώρα σε χώρα αλλά και ταυτόχρονα κάποιες ευδιάκριτες ομοιότητες που παραμένουν ως επί το πλείστον αναλλοίωτες παρουσιάζοντας ελάχιστες μεταβολές. Σύμφωνα με τον Sraaij (2008: 3) έξι χαρακτηριστικά εμφανίζονται παγκοσμίως στην ταυτότητα των οπαδών: ο ενθουσιασμός με την ευχαρίστηση, η συναισθηματική διέγερση, η σκληρή αρρενωπότητα, οι εδαφικές ταυτοποιήσεις, η ατομική και συλλογική διαχείριση της φήμης, η αίσθηση αλληλεγγύης και οι αναπαραστάσεις κυριαρχίας και αυτονομίας.

Τα πρότυπα των οπαδών Ultras σε χώρες της νότιας Ευρώπης, όπως η Ιταλία, η Γαλλία και η Ισπανία χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό οργανωτικής ανάπτυξης με καταστατικά και οργανωτική δομή από νέες εκφραστικές, πολύμορφες και περιπετειώδεις μορφές οπαδικής υποστήριξης της ομάδας (Sraaij, 2007). Η ιεραρχική δομή των οπαδικών κοινοτήτων δεν εμφανίζεται όμως μόνο στις χώρες της Νότιας Ευρώπης, αλλά είναι γνώρισμα της συντριπτικής πλειοψηφίας των ultras (σε πιο ελαστικό βαθμό οργάνωσης) και αποτελεί ένα από τα κύρια γνωρίσματα της

κουλτούρας τους. «Αν κανείς εισχωρήσει στην ποδοσφαιρική κουλτούρα θα ανακαλύψει μια διακριτή κοινωνική τάξη, μια ειδική μορφή κοινωνικών πρακτικών οι οποίες υπόκεινται σε άγραφους, σιωπηρά επιβεβλημένους κανόνες. Ένα από τα αποτελέσματα του κανονιστικού πλαισίου για το οποίο μιλάμε, είναι η ύπαρξη πανίσχυρων, εσωτερικής προέλευσης, περιορισμών της βίαιης καταστροφικής συμπεριφοράς. Αυτοί οι περιορισμοί υπάρχουν σε όποια εξέδρα κι αν βρίσκεται κανείς» (Αυτό, 2007: 3).

Ταυτόχρονα με την ιεραρχική δομή γνώρισμα της κουλτούρας των ultras αποτελεί το δέσιμο με τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας με τους Pilz και Wolki-Schumacher (2010) να αναφέρουν ότι «σε αντίθεση με άλλες δραστηριότητες φιλάθλων, ultra δεν είσαι μόνο στον αγώνα του σαββατοκύριακου αλλά σε όλη τη διάρκεια της εβδομάδας. Όλα εξαρτώνται από το ποδόσφαιρο και/ ή την οπαδική κοινότητα». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παρατήρηση του Hodges (2014) στους WAZ, με τα μέλη των ultras να οργανώνουν συναντήσεις συχνά και να μιλάνε για τα προσωπικά τους ως αποτέλεσμα της στενής σχέσης που έχουν αναπτύξει. Βέβαια οι Elias και Dunning (1986) αντιλήφθηκαν ότι η σύναψη κοινοτικών δεσμών μέσω των οπαδικών κοινοτήτων και η αυτοεπιβεβαίωση μέσα σε ένα γενικευμένο περιβάλλον οικονομικής και κοινωνικής ανασφάλειας, προσφέρουν ένα ασφαλές «καταφύγιο» αλλά και ευκαιρίες για συναισθηματική έξαψη και διέγερση, οι οποίες τείνουν να εκλείψουν στις σύγχρονες κοινωνίες.

Σύμφωνα με τον Giulianotti (2002: 29), από τα τέλη του 1980 το ποδόσφαιρο περνάει από μια διαδικασία εμπορευματοποίησης που αντανakλούσε τις συνθήκες ανάπτυξης του μοντέρνου καπιταλισμού σε μια τροχιά υπερ-εμπορευματοποίησης που είναι σύμπτωμά των συνθηκών του αποδιοργανωμένου καπιταλισμού. Απότοκο αυτού είναι «οι οπαδοί να θεωρούνται πρώτα και κύρια καταναλωτές» (Crawford, 2004: 4), οι ομάδες της Ευρώπης να απομακρύνονται από αυτούς και να γίνονται αδιάφορες πολιτισμικά, οδηγώντας τους στην αποξένωση από αυτές (Williams, 2013). Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει ότι οι οπαδοί διστάζουν να εκφράσουν ανοιχτά τη δυσαρέσκειά τους προς τη διοίκηση ή τους ποδοσφαιριστές της ομάδας, υιοθετώντας αρκετές φορές μια «συνδικαλιστικού τύπου στάση» (Hourcade, 2013) καθώς ο οπαδισμός δεν αποτελεί ούτε βιολογικό φαινόμενο, ούτε ρευστό νεωτερικό φαινόμενο, που ερμηνεύεται με τη δημιουργική χρήση της έννοιας του «προϊόντος» ή του «εμπορεύματος» (Best, 2013:

89). «Για πολλούς ανθρώπους το ποδόσφαιρο παραμένει μια βαθιά συλλογική εμπειρία και η υποστήριξη ενός συλλόγου είναι συχνά μια δια βίου προσπάθεια, η οποία αποτελεί μια αδιάκοπη αίσθηση ταυτότητας, και συχνά εκτείνεται από γενιά σε γενιά» (Harvey, 2013:3).

Στο πλαίσιο της κουλτούρας των οπαδικών κοινοτήτων συνυπάρχει και η έννοια του φύλου με τον ανδρισμό με αποτέλεσμα να αναπαράγονται έμφυλες ταυτότητες και ανισότητες. Σύμφωνα με τον Spraij (2007) ο σκληρός ανδρισμός έχει συζητηθεί ως βασική πτυχή που ορίζει την ένταξη από πολλές οπαδικές κοινότητες» έτσι οι βίαιες ενέργειες μετασχηματίζονται σε κανονικοποιημένη συμπεριφορά και προκαθορίζονται από την δημόσια σφαίρα ως πρότυπα ανδρισμού (Dunning, 1986). Επιπροσθέτως, οι γυναίκες τείνουν να μην συμμετέχουν σε συνδέσμους καθώς έγκειται το ζήτημα του αποκλεισμού από την οπαδική κοινότητα, του στιγματισμού από την κοινωνία αλλά και της ποδηγέτησης από την ομάδα στην προσπάθεια ένταξης σε μια συντριπτικά ανδρική πλειοψηφία.

Το φαινόμενο των ultras αναπτύχθηκε και από την αφοσίωση και την ταύτιση με την ομάδα εξελίχθηκε στην επιθετική και βίαιη συμπεριφορά που τους επικαθορίζει στον 21^ο αιώνα. Συμπεριφορά που δεν περιορίζεται και απευθύνεται σε όλα τα επίπεδα του αθλήματος, από το φαινόμενο των ultras στη Γαλλία που «χρησιμοποιούν ενίοτε λεκτική, ακόμη και φυσική βία, εφόσον δεν διστάζουν να εναντιωθούν σε παίκτες και διοίκηση όταν θίγονται τα οπαδικά τους συμφέροντα» (Hourcade, 2013), μέχρι και το παράδειγμα των οπαδών της Μπεςίικτας που «είναι περήφανοι καθώς κέρδισαν μια συγκεκριμένη θύρα σε μια βίαιη μάχη απέναντι σε οπαδούς της Γαλατάσαραι και της Φενέρμπαχτσε αρκετά χρόνια πίσω, όταν οι τρεις αυτές ομάδες μοιράζονταν το γήπεδο στα εντός έδρας παιχνίδια τους» (Nuhra, 2017). Η κουλτούρα των οπαδών είναι κατά κόρον συγκρουσιακή, δεν συμβιβάζεται και δεν απειλείται. Εκφράζει τη δυσαρέσκεια της με εξτρεμιστικό τρόπο σε οτιδήποτε της εναντιώνεται και δεν φοβάται τις επιπτώσεις γιατί γνωρίζει ότι έχει το πάνω χέρι. Ούτως ή άλλως η εκδήλωση βίας είναι βαθιά ριζωμένη στην κουλτούρα των οπαδών, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της, ακόμη και μέσα στους ίδιους τους συνδέσμους την τελευταία δεκαετία παρατηρήθηκε αύξηση των συγκρούσεων και της βίας μεταξύ ριζοσπαστικών οπαδών του ίδιου συλλόγου (Spraij & Vinas, 2006).

Μέσα στην «κουλτούρα» όμως των οπαδών βρίσκεται άμεσα και η ενασχόληση με την πολιτική. «Από την αρχή της συγκρότησης μας, είχαμε σαφείς ιδέες όσον αφορά την πολιτική στο γήπεδο. Πιστεύουμε ότι δεν μπορεί να αποφευχθεί, γιατί κάθε άνθρωπος, επομένως, κάθε ultra έχει τα δικά του ιδανικά και τις πεποιθήσεις του, και φαίνεται δίκαιο, ειδικά σε αυτό τον τόπο συγκέντρωσης, να μπορεί να τα εκθέσει» (Testa & Armstrong, 2010: 69). Αυτή η δήλωση αποτελεί ένα καλό παράδειγμα της ισχυρής ιδεολογικής θέσης που ενυπάρχει ανάμεσα στους Ιταλούς ultras. Μια προσέγγιση που έχει διατηρηθεί σταθερή, καθώς η πολιτική παίζει θεμελιώδη ρόλο στις ιταλικές οπαδικές κοινότητες, από τους ακροδεξιούς και φασίστες ultras της Λάτσιο μέχρι και τους αριστεριστές ultras της Ρόμα, κάτι που έχει οδηγήσει σε συγκρούσεις και υπέρ το δέον κλίμα αντιπαλότητας.

Παρόμοια κατάσταση παρατηρείται και στην Ελλάδα από την μεταπολίτευση και μετά. Μολονότι έγινε προσπάθεια προώθησης του απολίτικου οπαδού, το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία ακραίων ομάδων που πρέσβευαν νεοναζιστικές και εθνικιστικές ιδεολογίες. Αυτές οι ιδεολογίες «ύστερα από μια περίοδο ύφεσης φαίνεται να ανασυγκροτούνται και να αναπλάθονται την τελευταία δεκαετία κάτω από την επίδραση ιστορικών γεγονότων (δολοφονίες Γρηγορόπουλου και Φύσσα, αντιμνημονιακές διαμαρτυρίες, άνοδος Χρυσής Αυγής) διαμορφώνοντας ένα νέο πεδίο μιας διομαδικής, ή και ενδοομαδικής, αντιπαλότητας σύστοιχο με μια πορεία πολιτικοποίησης των οπαδικών βιόκοσμων» (Ζαϊμάκης, 2014). Το “no politica” μπορεί να εμφανίστηκε έντονα στις οπαδικές κοινότητες του Ολυμπιακού όμως ουσιαστικά ποτέ δεν υιοθετήθηκε πλήρως και εξαϋλώθηκε. Γενικότερα το ποδόσφαιρο στην Ελλάδα είναι ως ένα βαθμό συνυφασμένο με την πολιτική, με τους ultras «να αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως παράγοντες αντίστασης έναντι στην διαφθορά της ποδοσφαιρικής διακυβέρνησης, την καταπίεση από το κράτος και την υψηλή εμπορευματοποίηση του αθλήματος» (Ζαϊμάκης, 2018: 265).

«Κάτι ανάλογο έγινε και με τους λατινοαμερικάνους Bravas και Hinchadas, όπου οι δεσμοί με πολιτικές οργανώσεις ήταν έκδηλες και οι εντάσεις που βασιζόνταν σε αντιθετικές πολιτικές ιδεολογίες συνηθισμένες. Οι πολιτικές διαμάχες στο εσωτερικό ή και ανάμεσα σε συλλογικότητες οπαδών έχει οδηγήσει σε μια διάκριση που εμφανίζεται σε κύκλους πολιτικοποιημένων οπαδών σε αντιφασίστες και εθνικιστές ή πατριώτες οπαδούς» (Ζαϊμάκης, 2016: 9). Έντονο πολιτικό στοιχείο στους

οπαδούς εμφανίζεται και σε άλλες χώρες με τον πολιτικό ανταγωνισμό μεταξύ των ακροδεξιών και ακροαριστερών οπαδικών κοινοτήτων να είναι η βασική πηγή συγκρούσεων και βίας στην Ισπανία (Spraaij & Vina, 2006) και την Κύπρο (Stylianou & Theodoropoulou, 2015)

Στην αντίπερα όχθη βέβαια η πολιτική ενασχόληση των ultras δεν καταλήγει πάντα σε ενδοοπαδικές συγκρούσεις καθώς σε πληθώρα περιπτώσεων επικεντρώνεται στην κοινωνία. Οι ultras στην Ιταλία και την Ισπανία, στα πρώτα τουλάχιστον βήματα τους, συνδέθηκαν με τον πολιτικό ακτιβισμό (Duke & Crolley, 1996), στην Τουρκία οι ultras διαφόρων ομάδων, τον Μάιο του 2013 ξεκίνησαν πλήρη εξέγερση εναντίον της κυβέρνησης στην προσπάθεια διαμαρτυρίας για την κατεδάφιση του Gezi Park (Nuhurat, 2017) και στην Κροατία οι οπαδικές κοινότητες οργανώθηκαν στην προσπάθεια αντίστασης στο νέο κράτος που προσπαθούσε να εδραιώσει την ηγεμονία του (Hodges, 2019). Επιπλέον, το οπαδικό κίνημα της Γερμανίας είναι πολύ πολιτικό, με τα οπαδικά γκρουπ συχνά να ορθώνουν ανάστημα για ζητήματα εκτός ποδοσφαίρου, όπως οι πρόσφυγες, ο ρατσισμός και η ομοφοβία (Legg, 2016), χρησιμοποιούν το ποδόσφαιρο για να περάσουν πιο δυνατά μηνύματα, τείνουν να είναι αλληλέγγυοι μεταξύ τους και δεν συνηθίζουν να επιδίδονται «ραντεβού θανάτου».

Εν αντιθέσει με τους ultras που έχουν συνδέσει άρρηκτα το κίνημά τους με την πολιτική, το πλαίσιο του χουλιγκανισμού διαφέρει ουσιαστικά (Hodges, 2014). Παρόλο που προέκυψαν σημαντικά στοιχεία στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και του 1980 ότι ακροδεξιά μορφώματα στρατολογούσαν μέλη συνδέσμων και απότοκο αυτού ήταν η έξαρση του ρατσισμού και του χουλιγκανισμού (Back et al., 1999) σύμφωνα με τον Nick Lowles (2001) η δραστηριότητα των φασιστικών ομάδων στα γήπεδα ποδοσφαίρου δεν απέδωσε καρπούς καθώς υπάρχουν λίγες ενδείξεις που αποδεικνύουν ότι πολλοί οπαδοί ασχολήθηκαν ενεργά με την πολιτική.

1.3 Αίτια Εκδήλωσης Βίας στον Αθλητισμό

Ο Abdal-Haqq (1989) προχώρησε σε μια σύνοψη των θεωριών σχετικά με τη βία στον αθλητισμό ξεκινώντας από την βιολογική θεωρία, η οποία εισήγαγε την έννοια ότι η επιθετικότητα αποτελεί ένα εγγενές ανθρώπινο χαρακτηριστικό και η έκφραση της μέσω του αθλητισμού θεωρείται ως ένας από τους τρόπους απελευθέρωσης της (Terry & Jackson, 1985). Συνέχισε με την ψυχολογική θεωρία, η οποία υποδεικνύει ότι το περιβάλλον είναι η αιτία και ότι οι οπαδοί εκνευρίζονται από τις αποφάσεις που παίρνουν οι αξιωματούχοι κατά τη διάρκεια του αγώνα και οδηγούνται σε βίαιες αντιδράσεις (Leonard, 1988) και ολοκλήρωσε την έρευνα του με την θεωρία της κοινωνικής μάθησης, η οποία υποδηλώνει ότι η αθλητική βία εμφανίζεται μέσω της μιμητικής συμπεριφοράς όπου ο θεατής μαθαίνει μέσω της μοντελοποίησης, ακολουθώντας τη συμπεριφορά των προτύπων που βρίσκονται στο γήπεδο (Leonard, 1988).

Βέβαια όπως και με κάθε κοινωνικό πρόβλημα, έτσι και με τη βία στον αθλητισμό έχει καταγραφεί βιβλιογραφικά πληθώρα αιτιών εκδήλωσης. Ωστόσο, σκοπός αυτής της ενότητας δεν είναι να καταγράψει τις αμέτρητες θεωρίες γύρω από την παθογένεια της βίας στον αθλητισμό αλλά να αναζητήσει, να καταγράψει και να αναλύσει τα βασικά αίτια που σχετίζονται με την αέναη εμφάνιση της. Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστούν αίτια που αφορούν την ψυχοκεντρική προσέγγιση και την κοινωνιοκεντρική προσέγγιση. Εντούτοις, πρέπει να καταστεί σαφές ότι η κατηγοριοποίηση των αιτιών δεν προκύπτει από την βιβλιογραφία αλλά αφορά την προσωπική μου επαφή με αυτήν και παρόλο που γίνεται διαχωρισμός ανάμεσα σε «ψυχοκεντρική προσέγγιση αιτιών» και «κοινωνιοκεντρική προσέγγιση αιτιών», δεν δύναται να διαχωριστούν πλήρως καθώς συνυπάρχουν μέσα στο άτομο.

1.3.1 Ψυχοκεντρική Προσέγγιση Αιτίων

Ο αθλητισμός δεν δημιουργεί τις συνθήκες για πόλεμο, αλλά διατηρεί την δυνατότητα αυτών των συνθηκών και προσθέτει τη δική του αποτελεσματικότητα στις άλλες δυνάμεις που παράγουν μια κοινωνική τάξη στην οποία τα ίχνη δύναμης θεωρούνται μέρος της φυσικής πορείας των πραγμάτων (Holt, 2000). Από την εμφάνιση του αθλητισμού το ζήτημα της βίας εντός και εκτός γηπέδων αποτελεί ένα δυσεπίλυτο και αναπόφευκτο πρόβλημα που αναντίρρητα επηρεάζει σημαντικά το προϊόν, είτε σε θετικό, είτε σε αρνητικό βαθμό. Πληθώρα αθλημάτων, όπως το ποδόσφαιρο, το ράγκμπι, το χόκεϊ και τα αθλήματα πάλης, περιλαμβάνουν επιθετικές και βίαιες τακτικές, οι οποίες όμως περικλείονται σε συγκεκριμένα όρια για την αποφυγή του «μοιραίου». Το ερώτημα όμως που εγείρεται στην παρούσα υποενότητα δεν αφορά τις βίαιες δράσεις μεταξύ αθλητών αυτές καθ' αυτές αλλά τον ή τους λόγους για τους οποίους οι οπαδοί προβαίνουν σε βίαιες πράξεις.

Οι τηλεθεατές έχουν την τάση να παρακολουθούν τα αθλητικά δρώμενα για διαφορετικούς λόγους. Για μια μερίδα τηλεθεατών, ο αθλητισμός παρέχει ψυχαγωγία με τη μορφή του δράματος, για κάποιους σχετίζεται με τον σεβασμό για το άθλημα και τις ικανότητες του εκάστοτε αθλητή, ενώ για άλλους αφορά την αγαπημένη του ομάδα (Jewell, 2011). Η σημασία που αποδίδει η κοινωνία μας στον αθλητισμό είναι απίστευτη (Cosell, 1968) και «η εστίαση στον αθλητισμό είναι απλά μια τεχνική κατανόησης της περιπλοκότητας της ευρύτερης κοινωνίας» (Eitzen, 2015: 12).

Σύμφωνα με ακαδημαϊκές έρευνες, το βίαιο και επιθετικό παιχνίδι στον αθλητισμό ενισχύει την ψυχαγωγική αξία μιας αθλητικής διοργάνωσης και το αντίθετο καθώς δημιουργεί πιο δραματοποιημένες καταστάσεις (Comisky, 1997) ενώ το επίπεδο της απόλαυσης τείνει να ενισχύεται ανάλογα με την αύξηση της βίας (Bryant, 1981). Οι οπαδοί του αθλητισμού απολαμβάνουν να παρακολουθούν βίαια αθλητικά γεγονότα. Η βία λειτουργεί παράλληλα με τη δράση, το ρυθμό του παιχνιδιού και το επίπεδο των δεξιοτήτων, που εμφανίζονται ως βασικοί παράγοντες στην ελκυστικότητα των αθλητικών εκδηλώσεων (Zillmann, 1995).

Ο βασικός λόγος που πληθώρα οπαδών απολαμβάνουν την βιαιότητα των αθλητικών γεγονότων φαίνεται να απαντάται με την θεωρία της κάθαρσης, η οποία

είναι μια έννοια που προέρχεται από την ψυχαναλυτική θεωρία όπου τα συναισθήματα που συνδέονται με τραυματικά γεγονότα έρχονται στην επιφάνεια (Webster, 1995). Η λέξη «κάθαρσις» αναφέρεται στην κάθαρση μέσω της εξάλειψης αρνητικών συναισθημάτων, επιρροών ή συμπεριφορών που οδηγεί στην ανανέωση του ατόμου (Berndtson, 1975) και αποτελεί μια μεταφορά που χρησιμοποιήθηκε πρωταρχικά από τον Αριστοτέλη στην ποιητική, συγκρίνοντας τις επιπτώσεις της τραγωδίας στο μυαλό ενός θεατή με την επίδραση της κάθαρσης στο σώμα (Αριστοτέλης, 335 π.Χ.). Στην παρούσα υποενότητα γίνεται αναφορά στη θεωρία της κάθαρσης καθώς σύμφωνα με τους ειδικούς συνδέεται άμεσα με την επιθυμία των οπαδών για βία στον αθλητισμό.

Οι υποστηρικτές της «κάθαρσης» (Freud, 1895) διατηρούν την πεποίθηση ότι οι άνθρωποι συσσωρεύουν αρνητικά συναισθήματα στην καθημερινή τους ζωή τα οποία ενδεχομένως δύναται να καταλήξουν σε επιθετικές συμπεριφορές. Το άτομο όμως μέσω της συμμετοχής του σε αθλητικές δραστηριότητες ή μέσω της παρακολούθησης παρόμοιων δραστηριοτήτων μπορεί να αποβάλλει τον αρνητισμό και να οδηγηθεί στην κάθαρση. Η θεωρία, που έχει βασιστεί στη δουλειά του Lorenz (1963), περιέχει μερικές παραδοχές: α) η καταστροφική ενέργεια αυθόρμητα συσσωρεύεται στον οργανισμό, β) η εκτέλεση επιθετικών πράξεων μειώνει την ενέργεια αυτή σε ανεκτά επίπεδα, γ) η εκτέλεση ανταγωνιστικών ενεργειών εξυπηρετεί αυτή την ευχάριστη λειτουργία εξόδου και δ) ακόμη και ως απλός θεατής ανταγωνιστικών ενεργειών εξυπηρετείται η λειτουργία αυτή.

Σύμφωνα με την θεωρία αυτή λοιπόν και ειδικότερα την τέταρτη παραδοχή είναι ευκόλως αντιληπτό ότι ένας από τους λόγους που ο αθλητισμός είναι τόσο διάσημος και ευρέως γνωστός αποτελεί η επιθυμία του ατόμου να εκβάλλει τα αρνητικά συναισθήματα και να οδηγηθεί στην «κάθαρση». Επομένως, ο θεατής επιθυμεί την βία στον αθλητισμό και ψυχολογικούς σκοπούς πέρα από τις ψυχαγωγικές αρετές που δύναται να προσφέρει. Επιλέγει να παρακολουθήσει ένα αθλητικό γεγονός για να απελευθερώσει την «καταστροφική ενέργεια» (Sipes, 1973) και τις «επιθετικές - σεξουαλικές παρορμήσεις» (Moore, 1966) κάτι που προϋποθέτει ότι πιθανότατα ανάλογα με τη βιαιότητα του αθλήματος αυξάνεται και η ευχαρίστηση όχι μόνο του παρατηρητή αλλά και του εμπλεκόμενου (Raney, 2009).

Ο Novak (1994) όμως, το πηγαίνει ένα βήμα πιο πέρα υποστηρίζοντας ότι μέσω της σύγκρουσης το άτομο απελευθερώνει οργή καθώς «το ανθρώπινο ζώο υφίσταται καθημερινά τεράστια επίπεδα βίας. Το ποδόσφαιρο είναι μια προσπάθεια να αξιοποιήσουμε τη βία, να την επισημοποιήσουμε, να την περιορίσουμε και στη συνέχεια να την απελευθερώσουμε». Ο Novak (1994) θεωρεί ότι «εξωτερικεύουμε τον πόλεμο μέσα μας» κάτι που παραλληλίζεται με την προαναφερθείσα θεωρία της κάθαρσης αλλά αυτή τη φορά σχετίζεται με την άμεση εκδήλωση οπαδικής βίας και τις μάχες σώμα με σώμα.

Για ένα υποσύνολο οπαδών, η παρακολούθηση βίαιων σπορ δεν είναι αρκετή για να μειώσει την αρνητική ενέργεια σε ανεκτά επίπεδα και οι επιθετικές πράξεις χρησιμεύουν στην ανακούφιση της έντασης (Jewell, 2012). Κατά τον Freud (1922) η θεωρία του ενστίκτου θεωρητικολογεί ότι όλα τα ανθρώπινα όντα κατέχουν μια αυτοκαταστροφική ενέργεια που πρέπει να απελευθερωθεί (κάθαρση) αλλιώς θα προκληθούν βιαιότητες. Ενώ ο Lorenz (1966) προσθέτει ότι «η θεωρία του ενστίκτου υποδηλώνει ότι τα αθλητικά γεγονότα αποτελούν ασφαλείς ευκαιρίες για να εκφράσουν οι οπαδοί την καταστροφική τους ενέργεια» και ταυτόχρονα οδηγούν τους οπαδούς σε εξτρεμιστικές συμπεριφορές με επιθετικό και βίαιο περιεχόμενο.

Σε μια παραλλαγή της ενστικτώδους θεωρίας, ο Freud (1992) πίστευε ότι «οι οπαδοί αναπτύσσουν μια εξάρτηση από τον ηγέτη που δεν μπορεί να ελέγξει τις πρωτόγονες παρορμήσεις και την ανάγκη για προσοχή όπως την βιώνει το κάθε μέλος». Αυτή η θεωρία εάν συνδυαστεί με την ηθογενή προσέγγιση του Marsh (1978) «η επιθετικότητα είναι ένα μέσο για τον έλεγχο του κοινωνικού κόσμου στη διαδικασία επίτευξης ορισμένων αποτελεσμάτων. Ως εκ τούτου, η βία στο ποδόσφαιρο θεωρήθηκε ως μια πολιτιστική προσαρμογή στο περιβάλλον της εργατικής τάξης» οδηγεί σε άλλο ένα ψυχολογικό αίτιο εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό. Το αίτιο αυτό αρχικά παρουσιάζεται από τον Feshbach (1972) ο οποίος υποστηρίζει ότι ο βασικός στόχος ενός ατόμου που οδηγείται στη βία δεν είναι η πρόκληση τραυματισμού σε άλλους, αλλά η αποκατάσταση της αυτοεκτίμησης του επιτιθέμενου και της αίσθησης της εξουσίας» και συμπληρώνεται από τον Williams (1991) σύμφωνα με τον οποίο «η συμμετοχή στον χουλιγκανισμό είναι πιθανό να σε κάνει πιο σημαντικό κοινωνικά. Οι χούλιγκαν συχνά μιλάνε για “τη σημασία του να είσαι κάποιος”, “να είσαι γνωστός και να σε θαυμάζουν”. Επομένως, τα άτομα συμμετέχουν σε οπαδικές κοινότητες και

επακόλουθα σε βιαιότητες και «ραντεβού θανάτου» για να γίνουν αποδεκτοί στην οπαδική κοινότητα, να κεντρίσουν το ενδιαφέρον του «αρχηγού» και να ενισχύσουν το «εγώ» τους.

Ένα επιπρόσθετο ψυχολογικό αίτιο κατά τον Brown (1991) είναι και η κλιμάκωση του εθισμού σε «χουλιγκανικές» ενέργειες που δεν σχετίζεται με τις εν δυνάμει θεωρίες περί βίας αλλά δύναται να προκληθεί χωρίς προϋπάρχουσα πρόθεση. Η βάση της θεωρίας του οπαδικού εθισμού είναι ότι οι ακραίοι οπαδοί εθίζονται στην βίαιη συμπεριφορά και διεγείρονται από αυτή με τον ίδιο τρόπο που ο αλκοολικός ή ο τζογαδόρος αποκτά συναισθηματική ικανοποίηση. Τέλος, η θεωρία ενισχύεται από την αποκάλυψη των ίδιων των χούλιγκαν, που αναφέρουν ότι όταν έρχονται αντιμέτωποι με τους αντιπάλους τους νιώθουν έντονο το αίσθημα της αδρεναλίνης (Giulianotti, 1999) και από την διαπίστωση του Spaaij (2006: 44) ότι «η ευχάριστη συναισθηματική διέγερση που σχετίζεται με την βίαιη αντιπαράθεση, συνδέεται στενά με την προσμονή των χούλιγκαν να προκαλέσουν χάος».

1.3.2 Κοινωνιοκεντρική Προσέγγιση Αιτίων

Σύμφωνα με τον Taylor (1982) ο χουλιγκανισμός αποτελεί ένα είδος εκτόπισης των αυξανόμενων οικονομικών ανησυχιών της εργατικής τάξης μέσω της επιθετικότητας και της άσκησης βίας. Το πρόβλημα αυτό παρατηρήθηκε και στην εργατική τάξη της Βρετανίας κατά τη διάρκεια της θητείας της συντηρητικής Margaret Thatcher όπου και ο χουλιγκανισμός έφτασε στο απόγειο του.

Ταυτόχρονα βέβαια με τα κοινωνικοοικονομικά ζητήματα που προκαλούν την έξαρση εκδήλωσης εξωαγωνιστικής βίας στον αθλητισμό κατά τον Ζαϊμάκη (2018) «έχει παρατηρηθεί, ότι σε περιβάλλον κρίσης, οι πολιτικές ιδεολογίες τείνουν να εισχωρούν στους αθλητικούς βιοκόσμους, με συνέπεια την εκδήλωση νέων μορφών συλλογικής δράσης όπου ο οπαδισμός συναντά τον κοινωνικοπολιτικό ακτιβισμό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κρίση στην Ελλάδα που σε συνδυασμό με «την κρίση στο ελληνικό ποδόσφαιρο και τις επισφαλές συνθήκες διαβίωσης πολλών οπαδών προκάλεσε πολιτική αμφισβήτηση στις ποδοσφαιρικές κοινότητες»

(Ζαϊμάκης, 2018). Απότοκο αυτού ήταν η ανάδυση ισχυρού «αντιμνημονιακού» αισθήματος στις τάξεις των οπαδών και η ριζοσπαστικοποίηση των οπαδών που οδήγησε στην συγκρότηση εθνικιστικών και φασιστικών πυρήνων στα ελληνικά γήπεδα (Ζαϊμάκης, 2018).

Εν συνεχεία, οι κοινωνικές προοπτικές μάθησης επιτρέπουν τη διαφοροποίηση της υποομάδας όσον αφορά τη στάση απέναντι στη βία (Kreager, 2007). Κατά συνέπεια, τα άτομα μαθαίνουν τις αντικοινωνικές αξίες και τεχνικές μέσα στον κοινωνικό τους περίγυρο (Akers, 1998· Sutherland, 1947). Σύμφωνα με τους θεωρητικούς, επειδή κάποια άτομα ή κοινωνικές ομάδες διατηρούν βίαιες τάσεις, δύναται να οδηγηθούν πιο αβίαστα σε νομικές παραβάσεις. Επιπροσθέτως, οι ερευνητές πιστεύουν ότι η βία στον αθλητισμό αντικατοπτρίζει την επιθετική κλίση της κοινωνίας μας· η θεωρία του πολιτισμικού προτύπου υποδηλώνει ότι όσο πιο πολεμική είναι μια κοινωνία τόσο πιθανότερο φαντάζει να είναι πολεμικός και ο αθλητισμός (Jewell, 2011).

Επιπρόσθετα, πολλές μορφές αθλητικής βίας σχετίζονται άμεσα με το φύλο καθώς η κοινωνία είναι άκρως στερεοτυπική και αυτό επηρεάζει την αντιμετώπιση του ατόμου ως προς την βία στον αθλητισμό. Ειδικότερα, «η ανδρική ταυτότητα ακολουθείται έντονα και διαπραγματεύεται τα αρσενικά και τα ανταγωνιστικά αθλήματα. Πιο συγκεκριμένα, τα αθλήματα με διάχυτο το στοιχείο της επαφής προσφέρουν μια ευκαιρία κατασκευής ηγεμονικών ταυτοτήτων τόσο εντός όσο και εκτός του παιχνιδιού» (Weinstein 1995· Messner, 2007). Η φυσική βία μεταξύ ανδρών και η σωματική, σεξουαλική και συναισθηματική επιθετικότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών αποτελούν συχνά βασικά στοιχεία για την απόδοση της ανδροπρέπειας στο αθλητικό περιβάλλον (Pappas, 2004· Messner, 2007) ενώ για τους άνδρες οπαδούς το γήπεδο θεωρείται συχνά ως ένα μέρος επίδειξης του ανδρισμού τους (King, 1997).

Παρ' όλα αυτά όμως, πρέπει να ληφθεί υπόψιν και η συμβολή των μέσων μαζικής επικοινωνίας και το γεγονός ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ατόμων που ενδιαφέρεται για τον αθλητισμό δεν έχει συμμετάσχει ποτέ άμεσα σε βιαιότητες μεταξύ του πλήθους. Δεν έχουν ρίξει ποτέ μια γροθιά κατά τη διάρκεια ενός παιχνιδιού χόκεϊ ή μια κροτίδα από τις κερκίδες. Ωστόσο, αυτές οι συμπεριφορές είναι γνωστές σε όλους. Οι αντιλήψεις τους είναι πολύ πιθανό να έχουν αναπτυχθεί έμμεσα με τη

βοήθεια των μέσων μαζικής ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένων, των εικόνων και των μηνυμάτων όσον αφορά τον αθλητισμό που ενημερώνονται συνεχώς στο διαδίκτυο (Wilson, 2007). Αποτελεί «λογική συνάρτηση» το γεγονός ότι ο κόσμος είναι περιτριγυρισμένος «από την οπτική κουλτούρα του αθλητισμού» (Kennedy, 2009) και τα μέσα επηρεάζουν ιδέες και πεποιθήσεις καθημερινά. Επομένως, επιβάλλεται να αναλυθούν και τα εξωαγωνιστικά αίτια εκδήλωσης βίας που αφορούν τα μέσα.

«Οι περισσότερες έρευνες σχετικά με τις επιπτώσεις έκθεσης στη βία των μέσων έχουν δείξει επιδείνωση της επιθετικότητας των θεατών, παρά μείωση αυτής. Αυτό το μοτίβο συμπεριφοράς μπορεί να βρεθεί ειδικά σε σχέση με τις μελέτες των επιπτώσεων της παρακολούθησης βίαιων αθλητικών γεγονότων. Μια από τις πρώτες υποθέσεις που επικαλέστηκαν οι ερευνητές για να εξηγήσουν την ενίσχυση της επιθετικότητας είναι οι επιπτώσεις της διαμεσολαβούμενης βίας, που προτείνει ότι η παρακολούθηση βίας θα μπορούσε να λειτουργήσει ως έναυσμα της επιθετικότητας του θεατή» (Raney & Bryant, 2006: 389). Η διαμεσολαβούμενη βία είναι μια υπόθεση που παραλληλίζεται με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, η οποία σύμφωνα με τον Bandura (1977) αφορά την κοινωνική συμπεριφορά και προτείνει ότι μπορούν να αποκτηθούν νέες συμπεριφορές με την παρατήρηση και τη μίμηση άλλων. Ωστόσο, επειδή μεγάλο μέρος της κοινωνικής μάθησης φαίνεται να έχει μεταβληθεί εξαιτίας των μέσων μαζικής ενημέρωσης, τα παιδιά πιστεύεται ότι είναι πιο ευπαθή στην αρνητική επιρροή αυτών (Phillips, 1983). Ο Geen (2001) με τα ευρήματα του υποστήριξε τις προαναφερθείσες θεωρίες και διαπίστωσε ότι έχει εφαρμογή σε μεγαλύτερο βαθμό όταν η βία που παρουσιάζεται στα μέσα είναι ρεαλιστική (πραγματική βία, όχι φανταστική) και ηθικά δικαιολογημένη.

Μια από τις πιο κοινές κοινωνιολογικές προσεγγίσεις για την κατανόηση του δεσμού μεταξύ βίας στον αθλητισμό και των μέσων ενημέρωσης, είναι η αποκαλούμενη “νομιμοποίηση” που δεν επικεντρώνεται τόσο στη βία αυτή καθ’ αυτή αλλά στα μηνύματα που την συνοδεύουν. Μηνύματα που συχνά εξυπηρετούν την έγκριση ή τη νομιμοποίηση βίαιων συμπεριφορών. Πουθενά αυτά τα μηνύματα δεν φαίνεται να είναι πιο κραυγαλέα και διαδεδομένα απ’ ότι στις παρουσιάσεις του αθλητισμού από τα μέσα (Young, 2012). Τα μέσα παίζουν ενεργό ρόλο στις πτυχές της βίας στον αθλητισμό και παρουσιάζουν την βιαιότητα με δραματοποιημένο τρόπο. Επικεντρώνονται σε αυτή έχοντας ως σκοπό να εκμεταλλευτούν τις καταστάσεις προς

όφελος τους. Απότοκο αυτού είναι η νομιμοποίηση της βίας στην κοινωνία, που δύναται να οδηγήσει σε εξτρεμιστικές αντιδράσεις.

2 Έρευνα

2.1 Κύριο Ερευνητικό Ερώτημα

Στο παρόν κεφάλαιο πραγματοποιείται η παρουσίαση των ερευνητικών μεθόδων που χρησιμοποιήθηκαν στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, παρατίθενται σχετικοί ορισμοί εννοιών για την ευρύτερη κατανόηση από τους αναγνώστες, καθώς επίσης ο στόχος της έρευνας, το ερευνητικό ερώτημα, ο τρόπος ανάλυσης των αποτελεσμάτων, οι περιορισμοί της παρούσας έρευνας, τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα.

Στόχος της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας αποτελεί η διερεύνηση των αιτιών εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό, βάσει των απόψεων μελών οπαδικών κοινοτήτων. Ειδικότερα, το βασικό ερευνητικό ερώτημα που θα γίνει απόπειρα απάντησης του είναι: ποια είναι τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό σύμφωνα με τις απόψεις των οπαδών;

2.2 Στοιχεία της Έρευνας

Επόμενο βήμα, για την διεξαγωγή της έρευνας ήταν η επιλογή των συμμετεχόντων, που θα αποτελούσε την πηγή συλλογής πληροφοριών, έτσι ώστε να εξεταστούν τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό μέσα από τις προσωπικές απόψεις και εμπειρίες των συνεντευξιαζόμενων.

Αναφορικά με τον ιδανικό αριθμό συμμετεχόντων σε μια ποιοτική έρευνα, οι απαντήσεις ποικίλουν και οποιοσδήποτε αριθμός μεταξύ 5 έως 50 μπορεί να θεωρηθεί αποδεκτός ανάλογα με τους σκοπούς της έρευνας (Dworkin, 2012: 1319). Το δείγμα μας αποτελείται από 10 άνδρες, μέλη οπαδικών κοινοτήτων και ηλικίας 18-30 ετών ενώ ο μέσος όρος διάρκειας της κάθε συνέντευξης ανέρχεται στη μια ώρα περίπου.

Η επιλογή της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας έγινε με σκοπό τη συλλογή όσο το δυνατόν περισσότερων πληροφοριών. Σύμφωνα με την έρευνα του Vanlimbergen (1989) ο σκληρός πυρήνας των συνδέσμων αποτελείται από άτομα ηλικίας 18-23 ετών, ενώ τα μέλη ηλικίας 24-30 ετών, που εντάξαμε στους συμμετέχοντες για την παρούσα έρευνα, συμμετέχουν σε οπαδικούς συνδέσμους αρκετά χρόνια (από 8 μέχρι και 16).

2.3 Μεθοδολογία Έρευνας

2.3.1 Επιλογή Ερευνητικής Μεθόδου και Ερευνητικού Εργαλείου

Η παρούσα εργασία στο ερευνητικό της μέρος θα εφαρμόσει μεθόδους που εντάσσονται στο πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας. Κατά τον Creswell (1998), η ποιοτική έρευνα είναι μια διαδικασία διερεύνησης και κατανόησης βασισμένη σε σαφείς μεθοδολογικές παραδόσεις στρατηγικής οι οποίες διερευνούν ένα κοινωνικό ή ατομικό πρόβλημα.

Η ποιοτική έρευνα έχει δύο βασικά χαρακτηριστικά: α) ο ερευνητής αποτελεί το μέσο με το οποίο διεξάγεται η έρευνα και β) ο κύριος σκοπός της είναι να διερευνήσει κάποιες πλευρές του κοινωνικού συστήματος που μελετά (Carson, 2001). Επιπροσθέτως, οι ποιοτικές μέθοδοι δίνουν την ευκαιρία στον ερευνητή να εμβαθύνει (Eisner, 1991). Η ποιοτική έρευνα είναι η προσπάθεια να κατανοήσουμε ή να ερμηνεύσουμε τα φαινόμενα από την άποψη της σημασίας που δίνουν οι άνθρωποι σε αυτά (Denzin & Lincoln, 1994).

Η ερευνητική μέθοδος συλλογής των δεδομένων που επιλέχθηκε είναι η ημιδομημένη συνέντευξη, η οποία διεξάγεται με τη χρήση οδηγού συζήτησης, καθώς κρίθηκε ως η καταλληλότερη μέθοδος για την διερεύνηση των αιτιών εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό, καταγράφοντας τις προσωπικές αφηγήσεις και απόψεις των οπαδών. Η ημιδομημένη συνέντευξη χαρακτηρίζεται από την απουσία προκαθορισμένων ερωτήσεων και βασίζεται σε θεματικές περιοχές πάνω στις οποίες αναπτύσσεται η αλληλεπίδραση μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου (Robson, 2002).

Ακολουθώντας τη διαδικασία που απαιτείται για μια ημιδομημένη συνέντευξη, διαμορφώθηκε ένας «οδηγός συζήτησης» με βάση κάποιους προκαθορισμένους θεματικούς άξονες. Σε γενικές γραμμές, οι συνεντεύξεις δομήθηκαν με βάση τις ακόλουθες θεματικές:

- Ενδιαφέρον ενασχόλησης με τις οπαδικές κοινότητες.
- Διαδικασία εισαγωγής.
- Αίτια/λόγοι ενασχόλησης με οπαδικές κοινότητες.
- Οπαδική κουλτούρα (πτυχές και διαστάσεις, πολιτικό κίνημα, κοινωνική αρωγή).
- Αντιμετώπιση από την κοινωνία.
- Εξέταση θεωρίας κάθαρσης στην από απόσταση παρακολούθηση βίας (αίτια που οι θεατές επιθυμούν τη βία στον αθλητισμό, συναισθήματα που προκαλούνται).
- Αναζήτηση εξωαγωνιστικών αιτιών εκδήλωσης βίας.
- Κοινωνιοκεντρικά αίτια
- Ψυχοκεντρικά αίτια

Σύμφωνα με τον Tuckman (1972) ως συνέντευξη ορίζεται η δυνατότητα «εισόδου» στο τι διαδραματίζεται στο μυαλό του υποκειμένου ενώ κατά τους Chalhoub-Deville και Deville (2008) οι ποιοτικές προσεγγίσεις χρησιμοποιούνται για να επιτευχθούν βαθύτερες γνώσεις σε θέματα που σχετίζονται με το σχεδιασμό, τη διαχείριση και την ερμηνεία της γλωσσικής αξιολόγησης. Επομένως, η μέθοδος της ημιδομημένη συνέντευξης επιτρέπει στον ερωτώμενο να αναλύσει περισσότερο «την δική του πραγματικότητα» και στον ερευνητή να αποκτήσει γενικότερη αντίληψη γύρω από το θέμα, να προχωρήσει εις βάθος και να αναδείξει με τον βέλτιστο τρόπο τα αποτελέσματα κατανοώντας τις ανθρώπινες εμπειρίες (Denzin & Lincoln, 2002). Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι μέσα από τη συνέντευξη μπορούν να αναδειχθούν ζητήματα που ο ερευνητής δεν είχε προβλέψει και να συμπεριληφθούν πρόσθετα ερωτήματα (DiCicco-Bloom & Crabtree, 2006) ενώ, παράλληλα «είναι ο μόνος τρόπος για να προσεγγιστούν οι αντιλήψεις των ανθρώπων, αλλά συγχρόνως και ένας τρόπος για να προκαλέσεις τις καταστάσεις να συμβούν και να κινηθεί η ροή των στοιχείων» (Woods, 1991: 62). Σύμφωνα με την Κυριαζή (2001), η ροή αυτή είναι μεγαλύτερη

στις ημιδομημένες συνεντεύξεις, καθώς υπάρχει ένας σημαντικός βαθμός ευελιξίας τόσο του ερευνητή όσο και του υποκειμένου της έρευνας.

Ωστόσο, πέρα από τα παραπάνω πλεονεκτήματα, τεκμαίρονται ορισμένοι εγγενείς περιορισμοί. Αρχικά, ο Silverman (2010) υποστηρίζει ότι οι ποιοτική ερευνητική μέθοδος μερικές φορές παραβλέπει τις ευαισθησίες με βάση τα συμφραζόμενα και εστιάζει περισσότερο στις έννοιες και τις εμπειρίες. Παράλληλα, η επιλογή της τεχνικής της συνέντευξης ως εργαλείο συλλογής δεδομένων είναι μια ιδιαίτερα χρονοβόρα διαδικασία (Flick, 2011) και οι συμμετέχοντες πρέπει να επιλέγονται προσεκτικά για να αποφευχθούν προκατειλημμένες απόψεις (Almeida, 2017). Τέλος, η ερμηνεία μαζί με την ανάλυση δεδομένων μπορεί να είναι πιο περίπλοκη από την ποσοτική ερευνητική μέθοδο (Richards & Richards, 1994) καθώς «η ποιοτική έρευνα είναι ένας μακρύς δρόμος, με αόριστα δεδομένα από τη μια πλευρά και αυστηρές απαιτήσεις για ανάλυση από την άλλη» (Berg & Lune, 2012: 4).

2.3.2 Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων: Ανάλυση Λόγου

Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήθηκε ως μέθοδος ανάλυσης των δεδομένων που συνελέγησαν μέσω των συνεντεύξεων η ανάλυση λόγου (discourse analysis). Η ανάλυση λόγου είναι μια μέθοδος ανάλυσης του λόγου στο κείμενο ή στη συζήτηση αναζητώντας το νόημα «πέρα από την πρόταση» καθώς λαμβάνεται υπόψιν και το κοινωνικό – ιστορικό περιεχόμενο (Herburn, 1999).

Σύμφωνα με τους Eggins και Slade (1997) οι προσεγγίσεις της ανάλυσης λόγου «τέμνουν» πέντε επιστημονικά πεδία: α) κοινωνιολογία, β) κοινωνιογλωσσολογία, γ) φιλοσοφία, δ) γλωσσολογία και ε) τεχνητή νοημοσύνη. Στην παρούσα έρευνα θα χρησιμοποιηθεί η προσέγγιση της κοινωνιολογίας και πιο συγκεκριμένα η ανάλυση των συνομιλιών (conversation analysis), η οποία είναι μια προσέγγιση στη μελέτη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, συμπεριλαμβάνοντας τόσο τη λεκτική όσο και τη μη λεκτική συμπεριφορά σε καταστάσεις καθημερινής ζωής.

Επιπρόσθετα, η ανάλυση λόγου επελέγη καθώς μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας τρόπος προσέγγισης του προβλήματος δύναται να προσφέρει θετική

ψυχοκοινωνιολογική κριτική (Willig, 2001) και είναι ρεαλιστική (Morgan, 2010). Η δύναμη της ανάλυσης του λόγου έγκειται στην ικανότητά της να λαμβάνει υπόψη το ρόλο των ιστορικών και κοινωνικοπολιτικών πτυχών της ερευνητικής παραγωγής (Herburn, 1999). Τέλος, δύναται να εμφανίσει κρυφά κίνητρα και επιτρέπει στον ερευνητή να αποκτήσει ευρύτερη αντίληψη επί του θέματος (Gee, 1999).

2.4 Αποτελέσματα Έρευνας

Οι ποιοτικές συνεντεύξεις αποτέλεσαν μια χρονοβόρα διαδικασία που επιζητούσε προσήλωση στην εκτενή και λεπτομερή ανάλυση του θέματος, ενώ ταυτόχρονα έπρεπε να ληφθεί υπόψιν και ο ανθρώπινος παράγοντας, με τα προτερήματα και τα μειονεκτήματά του. Ωστόσο, συγκεντρώθηκε ένα σημαντικό υλικό, το οποίο καθίσταται αρωγός στην προσπάθεια ανάλυσης του βασικού ερευνητικού ερωτήματος, δηλαδή, τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό σύμφωνα με τις απόψεις των οπαδών.

Μέσω των συνεντεύξεων έγινε φανερό ότι οι άνθρωποι ανάλογα με τις εμπειρίες που έχουν αποκομίσει και τα ερεθίσματα που έχουν λάβει κατά τη διάρκεια της ζωής τους, έχουν διαμορφώσει διαφορετικές γνώμες, όμως ο κοινός τους παρονομαστής είναι η ενασχόληση με τις οπαδικές κοινότητες. Αυτός, επομένως, ήταν και ο λόγος που επιλέχθηκε το συγκεκριμένο δείγμα, σε συνδυασμό με τις ποιοτικές συνεντεύξεις, για να αποδοθούν όσον τον δυνατόν ιδανικότερα τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό σύμφωνα με την γνώμη των «πρωταγωνιστών».

Επιπροσθέτως, για να διαπιστωθεί το κατά πόσο οι απόψεις των συνεντευξιζόμενων συνάδουν με την θεωρία, έτσι ώστε να αποδοθούν όσο το δυνατόν ορθότερα τα αποτελέσματα της έρευνας, οι συνεντευξιζόμενοι διερωτήθηκαν για το πως ορίζουν οι ίδιοι την βία και πότε θεωρούν ότι έχουν οι ίδιοι βίαη συμπεριφορά. Η συντριπτική πλειονότητα την προσδιόρισε ως κάτι αρνητικό διατυπώνοντας ότι καθίσταται ως σωματική ή ψυχολογική απόπειρα πρόκλησης βλάβης, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα, σε έμβια ή άβια όντα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν: «φυσικά και θεωρώ ότι είναι κάτι αρνητικό και πιστεύω ότι έχει σχέση με την

προσπάθεια του ατόμου να πονέσει σωματικά ή ψυχολογικά κάποιον άλλο» (Σ10, 26), «βία είναι όταν επίτηδες επιτίθεσαι σε κάποιον ή κάτι, γιατί βία είναι και το να γυρίσεις ανάποδα από τα νεύρα σου όλο το σπίτι, για να προκαλέσεις πόνο στο σώμα ή στην ψυχή» (Σ08, 23). Ωστόσο, εκφράστηκε και ένας πιο ριζοσπαστικός – κυνικός ορισμός, με τον συνεντευξιαζόμενο να αναφέρει: «για εμένα η βία δεν έχει απαραίτητα μόνο αρνητικές επιπτώσεις καθώς θεωρώ ότι είναι κάτι αναγκαίο για την εξισορρόπηση της δύναμης στην κοινωνία» (Σ09, 29). Όσον αφορά το πότε θεωρούν ότι οι ίδιοι δρουν βίαια, οι απόψεις δίστανται. Παρόλο που όλοι αντιλαμβάνονται ότι η βία συνάδει και με την πρόκληση σωματικής βλάβης, δεν συμμερίζονται όλοι την άποψη ότι οι «χουλιγκανικές» συμπεριφορές αποτελούν εκφάνσεις βίας. Πιο συγκεκριμένα, αν και κάποιοι θεωρούν ότι ακραίες συμπεριφορές, όπως οι μάχες σώμα με σώμα είναι υπέρ το δέον βίαιες: «άποψη μου είναι ότι οι μάχες σώμα με σώμα είναι ο ορισμός της βίας γιατί όχι μόνο καταστρέφεις τον άλλο σωματικά αλλά τον εξευτελίζεις κιόλας ψυχικά» (Σ02, 22), κάποιοι άλλοι κρίνουν ότι δεν είναι βίαιες: «δεν θα έλεγα ότι οι μάχες σώμα με σώμα έχουν σχέση με βία γιατί βρίσκονται σε ελεγμένο περιβάλλον και όλοι επιθυμούν να συμμετέχουν» (Σ03, 25) κάτι που έρχεται σε άμεση συνάρτηση με μια έρευνα του Allsford (2005) η οποία δείχνει ότι όσο περισσότερο έρχεται κάποιος αντιμέτωπος με «χουλιγκανικές» συμπεριφορές (βανδαλισμοί, εισβολές στο γήπεδο, μάχες σώμα με σώμα), τόσο λιγότερο πιθανό είναι να τις θεωρήσει βίαιες συμπεριφορές.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί το γεγονός, ότι παρόλο που οι οπαδοί ρωτήθηκαν, «Κατά τη γνώμη σου, ποια είναι τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό;», με σκοπό να αναζητηθούν και άλλα πιθανά αίτια που μπορεί να παρελήφθησαν, δεν έγινε αναφορά σε κάτι διαφορετικό από αυτά που ήδη είχαν αναλυθεί στην θεωρητική προσέγγιση της ερευνητικής εργασίας ενώ ταυτόχρονα επικεντώθηκαν στα κοινωνιοκεντρικά και πιο συγκεκριμένα στην επιρροή της κοινωνίας και της οικογένειας παραλείποντας ψυχοκεντρικά αίτια.

Στις υποενότητες που επακολουθούν, θα γίνει παράθεση των αποτελεσμάτων της έρευνας ως προς τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό σύμφωνα με τις απόψεις των οπαδών, σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγιση. Αρχικά, θα παρουσιαστούν τα ενδοαγωνιστικά και στη συνέχεια τα εξωαγωνιστικά αίτια εκδήλωσης βίας, που περιλαμβάνουν τα κοινωνικά, τα ψυχολογικά και τα μιντιακά.

2.4.1 Ψυχοκεντρική Προσέγγιση Αιτίων Εκδήλωσης Βίας

Σύμφωνα με το πρώτο αίτιο εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό και τον τρόπο με τον οποίο αυτό παρουσιάστηκε στο θεωρητικό μοντέλο, θα γίνει μια προσπάθεια απόδοσης των απόψεων των συνεντευξιζόμενων ως προς την θεωρία της «κάθαρσης» (Αριστοτέλης, 335 π.Χ.) και τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζεται το άτομο από τις ενδοαγωνιστικές βίαιες δράσεις στην από απόσταση παρακολούθηση αθλητικών γεγονότων.

Στην συντριπτική τους πλειοψηφία, τα μέλη των συνδέσμων που συμμετείχαν στην έρευνα συγκλίνουν στο γεγονός ότι το επίπεδο απόλαυσης ενός αγώνα αυξάνεται ανάλογα με την βία και τείνουν να διασκεδάζουν περισσότερο ένα παιχνίδι το οποίο έχει παραπάνω «βία», «ένταση», «πίεση» - λέξεις που επαναλήφθηκαν αρκετές φορές – από ένα «...ανιαρό παιχνίδι που οι παίκτες ουσιαστικά κάνουν αγγαρεία» (Σ10, 26) καθώς «...όλα αυτά είναι η γαρνιτούρα» (Σ08, 23). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και μια πιο μετριοπαθής στάση ενός οπαδού που δεν συμερίζεται σε τόσο μεγάλο βαθμό τα λεγόμενα των υπολοίπων και θεωρεί ότι ένα πιο βίαιο παιχνίδι δύναται να χαλάσει έναν εν δυνάμει ευχάριστο αγώνα, «Ως ένα βαθμό σίγουρα ισχύει αυτό, ειδικά άμα ένα παιχνίδι είναι βαρετό, λίγο ξύλο, ένα δυνατό μαρκάρισμα, μια κάρτα θα ανεβάσουν την αδρεναλίνη και θα κάνουν το παιχνίδι καλύτερο. Τώρα άμα πηγαίνει πάνω κάτω η μπάλα με πολλές φάσεις, θα σε πετάξει από την καρέκλα σου μια δυνατή φάση αλλά μπορεί να χαλάσει και τον ρυθμό του αγώνα» (Σ06, 28).

Τη λογική, ωστόσο, της απόλαυσης που συνοδεύεται και με αυξημένη βία σε έναν αγώνα, οι συνεντευξιζόμενοι έχουν την πεποίθηση ότι, εκτός από τους ίδιους, την ενστερνίζεται και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού: «Όταν είναι μέσα στα πλαίσια του αθλητικού και δεν ξεφεύγει με ακρότητες, μπουνιές, κλωτσιές και το γενικά δεν γίνεται αντιαθλητικό το παιχνίδι προωθώντας την ευγενή άμιλλα, τότε ναι, νομίζω ότι ο καθένας επιθυμεί ένα πιο έντονο και δυνατό παιχνίδι για να το απολαμβάνει περισσότερο.» (Σ02, 22), «Σύμφωνα με αυτά που έχω ακούσει και έχω δει, ναι, ο κόσμος θέλει ένα πιο έντονο και βίαιο παιχνίδι, θέλουν να δούνε ένταση, βία

και χτυπήματα» (Σ01, 27). Μολαταύτα, έγινε αναφορά και στον παράγοντα ηλικία με τον συνεντευξιζόμενο χαρακτηριστικά να αναφέρει: «Τα άτομα της ηλικίας μου επιθυμούν ένα πιο βίαιο παιχνίδι, είμαι σίγουρος γι' αυτό. Οι μεγαλύτεροι τώρα πια νομίζω ότι προτιμούν το καλό ποδόσφαιρο» (Σ09, 21).

Σύμφωνα με τον Elias (1939) η παρακολούθηση αθλητικών γεγονότων προσφέρει στο άτομο την ευκαιρία να απωθήσει ανεξέλεγκτα συναισθήματα και επιθετικές παρορμήσεις, χωρίς το φόβο των ποινικών συνεπειών καθώς στην παρούσα κατάσταση θεωρούνται ανεκτά. Με αυτόν τον τρόπο ο αθλητισμός δύναται να συμβάλλει στην «πολιτιστική διαδικασία» (Elias, 1939) και στο έλεγχο της βίας στην κοινωνία. Παρόμοιας λογικής φαίνεται να είναι και οι συνεντευξιζόμενοι, οι οποίοι ομόφωνα θεωρούν ότι η παρακολούθηση ενός αθλητικού γεγονότος καθίσταται αρωγός στην εξωτερίκευση των αρνητικών συναισθημάτων και στην ψυχολογική ανανέωση του ατόμου, με τη φράση «αποβάλλω τα αρνητικά συναισθήματα» να αναφέρεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα (Σ02, 22· Σ03, 25· Σ04, 24· Σ05, 29· Σ06, 28· Σ09, 21· Σ10, 26). «Είναι ένας τρόπος έκφρασης των συναισθημάτων για πολλούς ανθρώπους, ακόμη και για εμένα, μου έχει τύχει πολλές φορές μετά από μια δύσκολη ημέρα όταν η ομάδα δεν παίζει καλά να βγάζω πολύ έντονο θυμό για παίκτες και staff και συμβαίνει σε όλους μας γιατί κακά τα ψέματα είναι ένας τρόπος να εκβάλλεις την αρνητικότητα που έχει συσσωρευτεί μέσα σου έτσι ώστε να μην τρελαθείς εσύ ο ίδιος αρχικά και να μην καταλήξεις να αποβάλλεις την αρνητικότητα και το θυμό πουθενά αλλού, σε φίλους, οικογένεια και γνωστούς. Γενικότερα, είμαι καλύτερα όταν εκβάλλω αυτά τα συναισθήματα και φεύγει ο αρνητισμός» (Σ02, 22), σημειώνει μέλος συνδέσμου, φανερώνοντας πώς αποβάλλοντας κατά την διάρκεια παρακολούθησης ενός αγώνα τα αρνητικά του συναισθήματα, δεν κινδυνεύει να ξεσπάσει στους οικείους του, κάτι που ουσιαστικά συμπίπτει και με τα λεγόμενα του Elias (1939) στον έλεγχο της βίας στην κοινωνία αλλά και με του Beisser (1967: 183) ο οποίος αναφέρει «μπορεί να υπάρχει μικρή αμφιβολία για τα πλεονεκτήματα του περιορισμού της βίας στο αθλητικό πεδίο, εάν ελευθερώνει τον άνθρωπο... Έτσι αποφεύγεται η φονική τάση του ατόμου, κάτι που συνάδει με τους υψηλότερους στόχους του πολιτισμού».

Ωστόσο, παρόλο που στην αρχή έγινε αναφορά από τα υποκείμενα μόνο στις ψυχαγωγικές αρετές, στο τέλος, όλοι συμφώνησαν και στις ψυχολογικές αρετές του αθλητισμού. «Όταν βλέπεις ότι μετά από ένα παιχνίδι νιώθεις πολύ καλύτερα και

καταλαβαίνεις ότι αποβάλλοντας τον αρνητισμό, τα νεύρα, το θυμό εκεί δεν το κάνεις κάπου αλλού ε τότε έχει και ψυχολογικές αρετές, δεν ψυχαγωγεί μόνο» (Σ01, 27), «Άμα το σκεφτείς καλύτερα μπορεί να καταλήξεις στο γεγονός ότι κυρίως προσφέρει ψυχολογικές αρετές» (Σ06, 28).

Στο ζήτημα για το εάν υπάρχει «a priori» στον άνθρωπο μια φυσική παρόρμηση που τον οδηγεί στην βία (Kant, 1781) οι συνεντευξιαζόμενοι ομόφωνα συμφώνησαν στο γεγονός ότι από τη φύση του ο άνθρωπος είναι βίαιο όν, όμως αυτό ελέγχεται ως ένα βαθμό από τους κανόνες που έχει θεσπίσει η κοινωνία: «...είμαστε βίαιοι οι άνθρωποι, τόσα χρόνια γίνονται πόλεμοι για τα πάντα, από το χρώμα του δέρματος μέχρι και τη θρησκεία και τα πολιτικά πιστεύω. Και βέβαια ο άνθρωπος είναι βίαιο ον, μην ξεχνάς ότι κάποτε καίγανε τις γυναίκες γιατί νομίζαμε ότι ήταν μάγισσες. Τώρα απλά κοντρολάρεται με τους νόμους» (Σ04, 24), «Μια προδιάθεση πιστεύω ότι υπάρχει σε όλους τους ανθρώπους αλλά ο τρόπος ανατροφής και οι αξίες που σου δίνουν οι γονείς σου παίζουν μεγαλύτερο ρόλο. Πάντα υπάρχουν και εξαιρέσεις βέβαια» (Σ05, 29), «Γενικά νομίζω ότι αν δεν είχαμε νόμους και είμασταν εντελώς ελεύθεροι, θα είμασταν αγροίκοι. Επομένως, υπάρχει σίγουρα μια παρόρμηση αλλά μένει πίσω εξαιτίας της κοινωνίας, όσο είναι εφικτό» (Σ08, 23).

«Στην αρχή η επιθετικότητα και η ελεγχόμενη βία στον αθλητισμό θεωρούνταν ως ένα υγιές συστατικό του αθλητισμού. Η επιθετική και βίαιη συμπεριφορά αναγνωρίστηκε περισσότερο ως ωφέλιμη για τον αθλητισμό, παρά ως πρόβλημα που πρέπει να διορθωθεί. Οι επιθετικές και βίαιες πράξεις θεωρήθηκαν θετικές από την «έννοια της κάθαρσης. Θεωρήθηκε ότι με την έξοδο από το επιθετικό άθλημα, τα άτομα θα ήταν καλύτερα σε θέση να ελέγχουν τη συμπεριφορά τους» (Jamieson & Orr, 2009: 56) αλλά αργότερα μέσα από τις μελέτες των θεωρητικών της κοινωνικής μάθησης διαπιστώθηκε ότι η επιθετική συμπεριφορά δύναται να οδηγήσει σε αύξηση των βίαιων δράσεων (Feldman, 1995· Baron and Byrne, 1994). Επομένως, παρόλο που όλοι οι ερωτώμενοι επιθυμούν έναν πιο βίαιο αγώνα, καθώς αποβάλλουν αρνητικά συναισθήματα κατά τη διάρκεια παρακολούθησης του, αυτό δεν αποτρέπει την συντριπτική πλειονότητα εξ' αυτών από το να παίρνουν μέρος σε βίαιες καταστάσεις: «Σε όσες έχω βρεθεί θέλησα και η αλήθεια είναι ότι το χάρηκα εκείνη τη στιγμή και δε το μετανιώνω, μη σου πω κιόλας ότι θα ήθελα να τα ξαναζήσω» (Σ03, 25), «Ναι ρε... Το ψάχνω συνέχεια και γουστάρω πολύ (να βρίσκομαι σε μάχες σώμα με σώμα)» (Σ07,

19), «...τόρα πια είναι και ένας από τους λόγους που βρίσκομαι σε σύνδεσμο(το να βρίσκομαι σε μάχες σώμα με σώμα)» (Σ09, 21). Σε διαφορετικό ύφος βέβαια και πιο διαλλακτικός εμφανίστηκε ένας οπαδός ως προς το αν επιζητεί τη βία: «Δεν με εκφράζει γενικά αυτό το είδος εξωτερίκευσης συναισθημάτων. Έχω πετύχει περιστατικά βίας, δεν έχω θέμα να βλέπω, δεν με αγγίζει. Αλλά οι περισσότεροι είναι αλήθεια το επιδιώκουν και το ψάχνουν γενικότερα το ξύλο ο καθένας για το δικό του λόγο. Εμένα τώρα πια δεν με ενδιαφέρει τόσο» (Σ05, 29), δείχνοντας κιόλας ότι ως ένα βαθμό μεγαλώνοντας ηλικιακά το να συμμετέχουν σε μάχες σώμα με σώμα δεν αποτελεί πρωταρχικό μέλημα των μελών ενός συνδέσμου.

Οι χούλιγκαν αναζητούν συνειδητά τις συναισθηματικές συγκινήσεις μιας διαμάχης, γι' αυτό και οργανώνουν τακτικά μάχες σώμα με σώμα (Collins, 2009: 315-316). Στο ίδια λογική φαίνεται να κινούνται και οι ερωτώμενοι, οι οποίοι αναφερόμενοι συστηματικά στην λέξη «αδρεναλίνη» προσπάθησαν να αποδώσουν το συναίσθημα που προκαλείται από την συμμετοχή σε βίαιες καταστάσεις: «Εκείνη την ώρα η αδρεναλίνη είναι στο 100%...» (Σ01), «Κυλάει στο αίμα μου η αδρεναλίνη...» (Σ05, 29), «...ανεβαίνει η αδρεναλίνη στα ύψη...» (Σ07, 19).

Σχετικά με τον αν θεωρούν, οι συνεντευξιαζόμενοι, ότι οι μάχες σώμα με σώμα τους απελευθερώνουν, όλοι είχαν την άποψη – ακόμη και αυτοί που δεν το επιδιώκουν ή δεν έχει τύχει να βρεθούν σε αρκετές περιπτώσεις – ότι τους βοηθούν να αποβάλλουν τα αρνητικά συναισθήματα που έχουν συσσωρευτεί μέσα τους, με τις λέξεις «εκτόνωση» (Σ04, 24· Σ07, 19· Σ09, 21) και «απελευθέρωση» (Σ01, 27· Σ02, 22· Σ05, 29· Σ10, 26) να αναφέρονται συχνά: «Σε εκτονώνουν και σε απελευθερώνουν, βγάζεις όλα σου τα ένστικτά και αποβάλλεις τον αρνητισμό σου. Προσωπικά σκέφτομαι άσχημες καταστάσεις της ζωής μου και εκτονώνω τα νεύρα μου πλακώνοντας τον άλλο στο ξύλο, προσομοιώνω κάποιον που μου φέρθηκε άσχημα στο πρόσωπο αυτού που χτυπάω» (Σ03, 25). Ταυτόχρονα, αρκετοί οπαδοί αναφέρθηκαν και στο γεγονός ότι αποβάλλοντας σε κάποιον αντίπαλο τα αρνητικά σου συναισθήματα, δεν ξεσπάς σε κάποιον που ουσιαστικά δεν σε έχει προκαλέσει, «Όταν για μια μέρα, μια εβδομάδα, ένα μήνα σε έχει ζαλίσει το αφεντικό σου ή έχεις 1002 προβλήματα στο σπίτι βοηθάει να τα αποβάλλεις εκεί αυτά αντί κάπου αλλού» (Σ06, 28), «...άμα έχεις μια άσχημη ημέρα περισσότερο και από το να βρίσεις ή να φωνάξεις βλέποντας ένα αγώνα σε βοηθά το να ξεσπάσεις τα νεύρα σου εκεί παρά σε κάποιον που δεν φταίει κιόλας»

(Σ07, 19), κάτι που έρχεται σε συμφωνία με την προσέγγιση του Marsh (1978), ο οποίος υποστήριξε ότι ο χουλιγκανισμός μπορεί να γίνει κατανοητός ως ένας εποικοδομητικός και σχετικά ακίνδυνος τρόπος ελάττωσης των επιθετικών συμπεριφορών που θα μπορούσαν να εκδηλωθούν πιο επικίνδυνα εκτός του αθλητικού περιβάλλοντος.

2.4.2 Κοινωνιοκεντρική Προσέγγιση Αιτιών Εκδήλωσης Βίας

Το σύνολο των ερωτώμενων θεωρεί ότι η κοινωνία επενεργεί άμεσα στην εκδήλωση βίας στον αθλητισμό μέσω των κοινωνικών ανισοτήτων, της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης και της ανεξέλεγκτης βίας: «Η κοινωνία επηρεάζει μέσω της οικονομίας αρχικά και της νέας τάξης πραγμάτων που οι πλούσιοι γίνονται πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι αλλά εκτός από αυτά θεωρώ ότι γενικότερα βλέποντας τι γίνεται στον κόσμο, με την κρίση των ηθικών αξιών και της γενικότερης βίαιης κατάστασης που επικρατεί, πιστεύω ότι το άτομο γίνεται πιο βίαιο και οδηγείται στους συνδέσμους για να ξεσπάσει και να εξωτερικεύσει τη βία» (Σ01, 27), «Η κοινωνία επηρεάζει τη βία εξαιτίας των κοινωνικών ανισοτήτων και τις άθλιες οικονομικής κατάστασης. Ο αθλητισμός ούτως ή άλλως είναι μικρογραφία της κοινωνίας» (Σ02, 22). Ωστόσο, ένα ζήτημα που δεν αναφέρθηκε στην θεωρία αλλά προέκυψε μέσα από τις συνεντεύξεις και αφορά έναν από τους λόγους που οι οπαδοί επιλέγουν μέσω του αθλητισμού να εκφράσουν βίαιες διαθέσεις είναι και η απώλεια αυστηρού νομικού πλαισίου που θα τιμωρούσε τους παραβάτες και θα στεκόταν αρωγός στην προσπάθεια εξάλειψης της βίας στον αθλητισμό. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «το άτομο ξεσπά στον αθλητισμό που ουσιαστικά ο έλεγχος δεν είναι και τρομερός» (Σ04, 24), «κακά τα ψέματα, κανένας δεν θα σου κάνει τίποτα με την υπάρχουσα νομοθεσία» (Σ06, 28), «κάνουμε αυτά που κάνουμε γιατί νιώθουμε ότι δεν υπάρχει κίνδυνος να υποστούμε συνέπειες όπως θ γινόταν οπουδήποτε αλλού» (Σ08, 23).

Ταυτόχρονα όμως με την κοινωνία μεγάλο μερίδιο ευθύνης φαίνεται να κατέχει και ο κοινωνικός περίγυρος του ατόμου με τις απόψεις να δίστανται ως προς τον τρόπο με τον οποίο επιδρά στο άτομο. Η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων επικεντρώθηκαν στο ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας και στον τρόπο με τον οποίο

αυτό οδηγεί το άτομο σε βίαιες δράσεις: «Εννοείται ότι ο κοινωνικός περίγυρος παίζει πολύ σημαντικό ρόλο και ειδικά η οικογένεια που σου δίνει τις αξίες σου. Παίζει μεγάλο ρόλο το πως θα μεγαλώσεις. Άμα μεγαλώσεις σε βίαιη οικογένεια είναι πολύ πιθανό να γίνεις και εσύ βίαιος και όχι μόνο σε ένα «ελεγχόμενο» περιβάλλον όπως αυτό των κανονισμένων ραντεβού θανάτου αλλά και απέναντι σε άτομα που δεν σε έχουν προκαλέσει ποτέ» (Σ09, 21), «Σίγουρα ένα παιδί που μεγαλώνει σε ένα βίαιο περιβάλλον είναι πολύ πιθανό να μεταφέρει το θυμό του και στην κοινωνία...» (Σ05, 29). Ωστόσο, κάποιοι επέλεξαν να αποδώσουν την ενασχόληση του ατόμου με τους συνδέσμους στην άμεση επιρροή του περιβάλλοντος «Άμα όλη σου η ζωή έχει σχέση με σύνδεσμο, θα μπεις και εσύ σε σύνδεσμο, άμα δεν έχει κανένας από τον περίγυρο σου επαφή είναι αρκετά δύσκολο να μπεις» (Σ04, 24), «Σίγουρα παίζει ρόλο το περιβάλλον, ακόμη και εμένα με επηρέασαν να ασχοληθώ με τους συνδέσμους μέλη της οικογένειάς μου» (Σ03, 25).

Σύμφωνα με τον Clarke (1978), ο χουλιγκανισμός είναι μια αντίδραση από μέρους των αποξενωμένων νέων της αποσυντιθέμενης εργατικής τάξης. Επομένως, το κοινωνικό υπόβαθρο και η οικονομική κατάσταση του ατόμου, θεωρήθηκε από όλους τους οπαδούς ότι είναι ένα βασικό ζήτημα στην εκδήλωση βίας στον αθλητισμό καθώς η πλειονότητα των μελών των συνδέσμων βρίσκεται «όρια της φτώχειας» (Σ01, 27) και «έχει συνηθίσει συνέχεια να αναζητάει πόρους» (Σ03, 25). Έτσι, «αρκετά άτομα τα οδηγεί η άσχημη οικονομική κατάσταση στους συνδέσμους και εν συνεχεία στις μάχες σώμα με σώμα. Είτε γιατί πιστεύουν ότι κάτι θα κερδίσουν, είτε για να ξεχαστούν» (Σ09, 21).

Εν συνεχεία, σχετικά με την ευθύνη της πολιτικοοικονομικής κατάστασης της χώρας, ειδικότερα στην μακρά περίοδο της κρίσης, στην εκδήλωση βίας στον αθλητισμό οι οπαδοί θεωρούν ότι η οπαδική βία εντός και εκτός γηπέδων αυξήθηκε ιδιαίτερα ενώ ταυτόχρονα αναδύθηκαν έντονες εθνικιστικές και νεοφασιστικές ιδεολογίες και πεποιθήσεις: «Μέσα στα δέκα χρόνια της οικονομικής αθλιότητας και της οικονομικής εξαθλίωσης τα περιστατικά βίας ήταν αυξημένα, όχι μόνο στα γήπεδα και το παρατηρείς αυτό ακόμη και στη βουλή από την άνοδο της Χρυσής Αυγής μέχρι και τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Τα δημοψηφίσματα, η πείνα, οι απεργίες, όλα αυτά ανεβάζουν τα επίπεδα βίας, τρέφουνε τη βία και είναι ιδιαίτερα σημαντικά ζητήματα» (Σ05, 29). Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και άλλοι οπαδοί: «...στην

περίοδο της οικονομικής κρίσης όχι μόνο η βία έφτασε στο αποκορύφωμα της, μαζεύτηκαν και πολλοί ακροδεξιοί που έκαναν το όλο ζήτημα αρκετά χειρότερο» (Σ01, 27) και «...η βία εξελίχθηκε απότομα και χειρότερη πολύ σε συνδυασμό με την άνοδο της ακροδεξιάς» (Σ09, 21) ενώ εμφανίστηκε και η άποψη ότι «...ο κόσμος δεν είχε να φάει, είχε πολλά προβλήματα και εκτονωνόταν στο γήπεδο, παίζοντας ξύλο» (Σ07, 19). Ωστόσο, αξίζει να αναδειχθεί και ο ηλικιακός παράγοντα σύμφωνα με τον οποίο οι μεγαλύτεροι ηλικιακά οπαδοί διατηρούν μια πιο εμπειριστατωμένη άποψη ως προς την οικονομικοπολιτική κατάσταση της χώρας σε σύγκριση με τους μικρότερους.

Ένας βασικός στόχος των χούλιγκαν είναι να προκαλέσουν τους αντιπάλους τους μέσω του εκφοβισμού και της βίας για να διασφαλίσουν ή να ενισχύσουν την υπόληψη και τον ανδρισμό τους (Armstrong, 1994) και να αμφισβητήσουν την αρρενωπότητα των αντιπάλων (Hughson, 2003). Παρόμοιας άποψης φαίνεται να είναι και αρκετοί από τους ερωτώμενους όσον αφορά τα στερεότυπα της κοινωνίας (ως προς τον ανδρισμό) και για το αν οδηγούν ένα άτομο σε ένα ανδρικό περιβάλλον, όπως αυτό του συνδέσμου: «...για εμένα είναι βασική συνισταμένη όλων των ανθρώπων που πάνε και παίζουν ξύλο για να αποδείξουν τον ανδρισμό τους και σαν άτομα και σαν σύνδεσμος. Βασικά θέλουν να επιβληθούν στον άλλο και οπαδικά και ατομικά, να πλακώσω τον άλλο και να τον έχω υπό μου» (Σ03, 25), «...εμείς μπήκαμε με τους φίλους μου στον σύνδεσμο και ψαχνόμαστε για ξύλο πιστεύω ότι παίζει ρόλο και η επίδειξη του ανδρισμού και της δύναμης μας. Θέλουμε να επιβληθούμε στον άλλο» (Σ07, 19). Ωστόσο, πιο διαλλακτικός εμφανίστηκε ένας οπαδός αναφέροντας: «Ως ένα βαθμό ναι (τα στερεότυπα οδηγούν ένα άτομο στους συνδέσμους για να αποδείξει τον ανδρισμό του), δεν θα έλεγα ότι είναι ο βασικός λόγος συγκριτικά με τα παραπάνω ζητήματα αλλά ναι, παίζει ρόλο και βλέπουμε αρκετούς που θέλουν να αποδείξουν ότι είναι δυνατοί» (Σ05, 29).

Την τάση των μέσων μαζικής ενημέρωσης να δυσφημούν τους οπαδούς, να διαιωνίζουν τη βία, να επιδιώκουν την τρομολαγνεία και να ποδηγετούν τη μάζα υπογραμμίζουν οι οπαδοί ως προς τον ρόλο των μέσων στα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό. Μέσω της επισήμανσης των λέξεων, σε έντονο ύφος, «προπαγάνδα» (Σ04, 24· Σ05, 29· Σ06, 28), «διαπλοκή» (Σ06, 28), «δραματοποίηση» (Σ02, 22· Σ09, 21) και των φράσεων «προωθούν την κουλτούρα της βίας» (Σ01, 27· Σ08, 23), «φουσκώνουν μια είδηση όσο δεν πάει» και «σπέρνουν τον τρόμο» (Σ01, 27· Σ07, 19), εκφράζουν

την κατάφωρη αντιπάθεια τους προς τα μέσα: «Καταρχάς φουσκώνουν μια είδηση όσο δεν πάει. Παίζει πολύ σημαντικό ρόλο το γεγονός ότι κάποια κανάλια διαφορετικών συμφερόντων από την ομάδα σου περνάνε τα μηνύματα που θέλουν να περάσουν, καθοδηγούν την κοινή γνώμη και αναπαράγουν ειδήσεις και καταστάσεις όπως αυτά επιθυμούν» (Σ03, 25).

Εν συνεχεία, το πρόβλημα που εξέθεσαν οι ερωτώμενοι για την επανειλημμένη αναπαραγωγή βίαιων καταστάσεων από τα μέσα, αφορά την νομιμοποίησή της βίας και το αποτέλεσμα αυτής στον αθλητισμό: «Προσπαθούν πιστεύω να νομιμοποιήσουν τη βία γιατί όταν προβάλλουν συνέχεια μέσα από σειρές, ταινίες, ειδήσεις, τον αθλητισμό περιστατικά βίας όλα αυτά ουσιαστικά έχουν αρχικά συνέπεια στο άτομο γιατί τρέφουν τη βία μέσα του και εν συνεχεία επηρεάζουν και την κοινωνία. Σίγουρα επομένως αυξάνεται και η βία στον αθλητισμό γιατί είναι ο πιο εύκολος τρόπος έκφρασης της βίας λόγω της απουσίας νομοθεσιών και γενικότερα τα μέσα προωθώντας τόσο τη βία δημιουργούν και μια πιο βίαη κοινωνία» (Σ10, 26), «Όταν όλη μέρα αναπαράγεις φρίκες ως ένα βαθμό κανονικοποιείς τη βία και έτσι κερδίζεις. Αυτός είναι ο καπιταλισμός, να πατάνε επί πτωμάτων. Χάνει το άτομο γιατί γίνεται πιο βίαιο καθώς θεωρεί ότι η βία είναι φυσιολογική και έτσι ζημιώνεται και η κοινωνία» (Σ08, 23).

Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί η σύμφωνη γνώμη των οπαδών στο γεγονός ότι τα μέσα επιδιώκουν την κανονικοποίηση της βίας για να κερδίσουν «προβολή», «τηλεθέαση», «κέρδη», «διαφημίσεις» (λέξεις στις οποίες έγινε αναφορά αρκετές φορές): «Κερδίζουν περισσότερη προβολή γιατί πάντα η βία τραβάει τον κόσμο γιατί τον οδηγεί να παρακολουθεί περιστατικά βίας και υποδεέστερα έχουν και οικονομικό κέρδος γιατί θεωρώ ότι κρύβονται και πολιτικά αίτια πίσω από τα μίντια που εκφράζουν τα ΜΜΕ. Στην τελική από την βιαιότητα στα γήπεδα και τον τρόπο που προβάλλονται στα γήπεδα κερδίζουν και οι ίδιες οι ομάδες γιατί άμα δεν κέρδιζαν οι ιδιοκτήτες θα μας έδιωχναν από το γήπεδο και με νομοθεσίες θα έκλειναν οι σύνδεσμοι αλλά ποιος να τα βάλει με τους μεγαλοεπιχειρηματίες και τους εφοπλιστές, αυτοί διοικούν τα μίντια ούτως ή άλλως. Και στην τελική τα μίντια έχουν τεράστιο μερίδιο στην έξαρση της βίας στα τελευταία χρόνια στη χώρα μας» (Σ02, 22), «Η βία ανέκαθεν έφερνε και θα φέρνει κέρδη, διαφημίσεις, τηλεθέαση, αυτά δηλαδή που θέλουν τα κανάλια. Ο κόσμος θέλει να βλέπει ξύλο, θανάτους, αίμα. Και στην τελική πιστεύω ότι

προβάλλοντας συνεχώς τη βία, προκαλείς περισσότερη στην κοινωνία» (Σ10, 26). Η κατάσταση που περιγράφουν οι οπαδοί είναι ανάλογη με την έρευνα που διεξήχθη από τον Piotrowski (2006: 640-641) ως προς τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται τα πολωνικά μέσα στα περιστατικά αθλητικής βίας: «Τα πολωνικά περιστατικά χουλιγκανισμού χαίρουν έντονης προσοχής από τα μέσα επικοινωνίας. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης εφαρμόζουν τον κανόνα του προϊόντος με τις καλύτερες πωλήσεις και είναι διατεθειμένα να παρουσιάσουν τα περιστατικά βίας με κάθε δυνατό τρόπο για να διατηρήσουν το ενδιαφέρον του κοινού».

Τέλος, όσον αφορά την τάση του ατόμου να αναπαριστά τις βίαιες δράσεις που προβάλλονται από τα μέσα μέσω της αντιγραφής και το αντίκτυπο που δύναται να έχει στα παιδιά, όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι έσπευσαν να τονίσουν το γεγονός ότι τα παιδιά επηρεάζονται πιο εύκολα από αυτά που παρακολουθούν και αυτό ενδέχεται να τα ωθήσει σε ακρότητες στο μέλλον: «Το παιδί ειδικά όταν είναι μικρό τείνει να αντιγράφει αυτά που βλέπει, όταν μεγαλώνεις βλέποντας βία στην τηλεόραση ή γενικά στα μέσα, είναι πολύ πιθανό να επηρεαστείς. Βέβαια τα μέσα θα μπορούσαν να περιορίσουν τη βία αλλά όπως σου είπα και πριν την διαιωνίζουν για να τους φέρει έσοδα στο μέλλον, περιορίζοντας την προβαλλόμενη βία, μειώνεις και της βίαιες αντιδράσεις της κοινωνίας που συνεπάγεται σε λιγότερη βία στα γήπεδα και ταυτόχρονα μικρότερα έσοδα και λιγότερη τηλεθέαση για τα μέσα» (Σ04, 24), «Πολλά παιδιά θέλουν να κάνουν πράγματα τα οποία βλέπουν στα μέσα και θέλουν να τα αναπαράγουν. Φυσικά όμως, επειδή τα παιδιά επηρεάζονται και πιο εύκολα αυτή η συνεχής αναπαραγωγή βιαιοτήτων μπορεί να φυσικά να κάνει ένα παιδί βίαιο από μικρή ηλικία και αυτό να εξελιχθεί σε πολύ άσχημο βαθμό» (Σ03, 25).

3 Συμπεράσματα - Συζήτηση

Στην παρούσα εργασία εξετάστηκε το ζήτημα της βίας στον αθλητισμό και πιο συγκεκριμένα τα αίτια εκδήλωσής της μέσα από ψυχοκεντρικές και κοινωνιοκεντρικές προσεγγίσεις, με ιδιαίτερη έμφαση στις απόψεις των οπαδών. Αρχικά, παρουσιάστηκαν κάποιοι ορισμοί και θεωρίες όσον αφορά τη βία και την βία στον αθλητισμό, έπειτα εξετάστηκε το ζήτημα της οπαδικής κουλτούρας με το θεωρητικό κομμάτι να ολοκληρώνεται με την ανάλυση των ψυχοκεντρικών και κοινωνιοκεντρικών προσεγγίσεων ως προς τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό. Η υλοποίηση της έρευνας διενεργήθηκε με την διεξαγωγή ποιοτικών συνεντεύξεων, μέσω των οποίων δόθηκε η ευκαιρία στον ερευνητή να συνομιλήσει με τους άμεσα εμπλεκόμενους, να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι αντιλαμβάνονται την παθογένεια της βίας στον αθλητισμό, τους λόγους για τους οποίους συνεχίζει να αποτελεί ένα ιδιάζουσα σημασίας κοινωνικό ζήτημα και να αναλύσει διεξοδικά, δίνοντας την δέουσα προσοχή, το κύριο ερευνητικό ερώτημα: «Ποια είναι τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό σύμφωνα με τις απόψεις των οπαδών;».

Εφαρμόζοντας ως ερευνητική μέθοδο συλλογής δεδομένων την ημιδομημένη συνέντευξη, έγινε η προσπάθεια εξέτασης των θεωριών που αφορούν τα αίτια εκδήλωσης βίας και αναλύθηκαν στην θεωρητική προσέγγιση της έρευνας. Οι απαντήσεις που λήφθηκαν παρόλο που είχαν κάποιες διαφορές, καθώς αφορούσαν διαφορετικά άτομα, σε διαφορετικές ηλικίες, με διαφορετικές προσωπικότητες και εμπειρίες, ως επί το πλείστον και στην συντριπτική πλειοψηφία τους επιβεβαιώνουν τις ήδη υπάρχουσες θεωρίες.

Αρχικά, θεωρήθηκε δύσκολο να επαληθευτούν όλες οι θεωρίες καθώς σύμφωνα με τους Akerlof και Dickens (1982), οι άνθρωποι τείνουν να χειραγωγούν τα θέλω τους, με βάση τις προτιμήσεις τους. Στην συγκεκριμένη όμως έρευνα, δεν εντοπίζεται το φαινόμενο της γνωστικής ασυμφωνίας (Festinger, 1957) καθώς οι οπαδοί αντιλαμβάνονται σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση στην οποία βρίσκονται και τις επιλογές που έχουν κάνει στη ζωή, δεν υπεκφεύγουν, δεν ωραιοποιούν τις

καταστάσεις, ούτε κατασκευάζουν μια πλαστή πραγματικότητα προς τέρψη του «εγώ» τους.

Αυτό που αναδύθηκε μέσα από τις συνεντεύξεις και προκάλεσε ιδιαίτερη εντύπωση είναι το γεγονός ότι το άτομο φαίνεται να επιλέγει την συμμετοχή του σε συνδέσμους εξαιτίας της υπέρμετρης ελευθερίας, ασυδοσίας που απολαμβάνουν οι οπαδοί και προέρχεται από την απώλεια νομικού ελέγχου και αστυνόμευσης. Έτσι, διατηρούν την ευχέρεια εκδήλωσης των βίαιων παρορμήσεων τους χωρίς να αισθάνονται τον φόβο της τιμωρίας από την δικαιοσύνη.

Όσον αφορά την ψυχοκεντρική προσέγγιση των αιτίων εν πρώτοις κρίθηκε ιδιαίτερα απαιτητική η επιβεβαίωση των θεωριών και ειδικότερα της θεωρίας της κάθαρσης, η οποία σύμφωνα με τον Young (2012) έχει διαψευστεί σε περισσότερες έρευνες απ' ό,τι έχει επικυρωθεί, εντούτοις επαληθεύτηκε από όλους τους συνεντευξιαζόμενους, μηδενός εξαιρουμένου. Οι οπαδοί έχουν την πεποίθηση ότι μέσω του αθλητισμού και της απόσταση παρακολούθησης βίας αποβάλλουν τα αρνητικά συναισθήματα κάτι που τους αποτρέπει από το να ξεσπάσουν λεκτικά ή σωματικά σε κάποιο οικείο πρόσωπο. Απότοκο αυτού είναι το να συμφωνήσουν και με τις ψυχολογικές αρετές του αθλητισμού. Ωστόσο, αυτό δεν τους εμποδίζει από το να παρίστανται στα λεγόμενα «ραντεβού θανάτου» διακινδυνεύοντας τη σωματική τους ακεραιότητα καθώς οι περισσότεροι τα θεωρούν ως ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ενασχόλησης με τους συνδέσμους που εκτονώνουν και απελευθερώνουν τον συμμετέχων. Ταυτόχρονα βέβαια, επιβεβαιώνεται και ο εθισμός του χουλιγκανισμού, ο οποίος μεταφράστηκε με τη συχνή επανάληψη της λέξης «αδρεναλίνη», αποδεικνύοντας την ανάγκη των οπαδών για αναζήτηση έντονων συναισθηματικών συγκινήσεων. Επιπροσθέτως, υπερίσχυσε σε μεγάλο βαθμό και η άποψη ότι ο βαθμός ικανοποίησης των θεατών από την παρακολούθηση ενός αγώνα αυξάνεται ανάλογα με την βία και το σκληρό – δυνατό παιχνίδι που αποδεικνύει το ενδιαφέρον των παικτών για την επικράτηση επί του αντιπάλου. Βέβαια, θα αποτελούσε αμέλεια να παραληφθεί και η πιθανότητα ένας ουσιαστικά εξαιρετικός αγώνας, από άποψη ποιότητας, να χάσει το ρυθμό του μετά από μια σκληρή φάση. Τέλος, όσον αφορά το θεώρημα που υποδεικνύει ότι στον άνθρωπο υπάρχει μια φυσική παρόρμηση που τον οδηγεί στη βία, κάθε ένας από τους ερωτώμενους υποστήριξε ότι ο άνθρωπος από τη φύση του είναι βίαιο όν που προσπαθεί να πειθαρχήσει τις αντιδράσεις του θυμικού του. Οι

αντιδράσεις αυτές σύμφωνα με τον Freud (1917) δύναται να αφορούν την αποβολή σωματικών ή σεξουαλικών παρορμήσεων. Άλλωστε, σύμφωνα με αρκετούς αθλητικούς ψυχολόγους, η επιθετικότητα και η βία ήταν πάντα ένα μέρος της κοινωνικής δομής της ανθρωπότητας σε σχεδόν κάθε πτυχή της ζωής (Coackley, 1986· Fellman, 1998· Lance et al., 1998).

Εν συνεχεία, στην κοινωνιοκεντρική προσέγγιση των αιτίων σε αντίθεση με την ψυχοκεντρική θεωρήθηκε πιο πιθανή η επιβεβαίωση των αναλυθέντων θεωριών καθώς αφορούσαν κοινωνικοοικονομικά, πολιτικά και μιντιακά ζητήματα με τα οποία το άτομο βρίσκεται καθημερινά σε άμεση αλληλεπίδραση. Άλλωστε, σύμφωνα με τους Semyonov και Farbstein (1989) η οπαδική βία συνυπάρχει με τα κοινωνικά συστήματα και παραλληλίζεται με τις κοινωνικές κατασκευές (αστική ζωή, πολιτιστικοί κανόνες, πολιτικά συστήματα). Αρχικά, όσον αφορά τους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες και τον ρόλο τους στην εκδήλωση βίας στον αθλητισμό, οι οπαδοί τείνουν να υποστηρίζουν την άποψη ότι η έξαρση της βίας στα γήπεδα συνάδει με κοινωνική (κοινωνική κρίση, ανισότητα, βία, περιθωριοποίηση) και την οικονομική (οικονομική κρίση, αδυναμία εύρεσης ή απώλεια εργασίας) κατάσταση που βιώνουν οι οπαδοί, που είχε ως αποτέλεσμα την ενασχόληση τους με τους συνδέσμους για να αποστασιοποιηθούν από τα προβλήματα τους και ταυτόχρονα να αναζητήσουν μια επαγγελματική διέξοδο. Εντούτοις, δεν παραβλέπουν και την άνοδο ακροδεξιών μορφωμάτων εντός και εκτός βουλής με τους συνδέσμους να αποτελούν τόπους εκδήλωσης εθνικιστικών και φασιστικών απόψεων, απόψεις που σύμφωνα με τον Zaimakis (2018) διείσδυσαν σε μεγάλο βαθμό μέσα στα γήπεδα και περιεγράφηκαν με τον όρο «ποδοσφαιροποίηση της πολιτικής» (Scalia, 2009: 49). Ως προς την θεωρία ενίσχυσης του ανδρισμού (εξαιτίας των κοινωνικών στερεοτύπων) μέσω της συμμετοχής σε σύνδεσμο και της σωματικής επίθεσης σε αντιπάλους, η συμφωνία των οπαδών ήταν σχεδόν καθολική με τους συνεντευξιαζόμενους να θεωρούν ότι δύναται να αποτελεί ακόμη και βασική συνιστάμενη για την ενασχόληση με μια οπαδική κοινότητα. Εν συνεχεία, ιδιάζουσας σημασίας χαρακτηρίστηκε η αρνητική επιρροή των μέσων μαζικής επικοινωνίας στην προσπάθεια τους να λιοιδορήσουν τους οπαδούς και να χειραγωγήσουν τη μάζα. Οι συνεντευξιαζόμενοι εμφανώς ενοχλημένοι από την συνεχή παραπληροφόρηση, θεωρούν ότι οι ενέργειες των μέσων προάγουν την κουλτούρα της βίας και αποσκοπούν στην εν μέρει νομιμοποίηση της. Εξέφρασαν

ξεκάθαρα τις απόψεις τους, σύμφωνα με τις οποίες η συχνή προβολή - επανάληψη βίαιων καταστάσεων αποβλέπει στην κανονικοποίηση της βίας καθώς απώτερος σκοπός αυτού είναι η επίτευξη συγκεκριμένων στόχων (προβολή, τηλεθέαση, κέρδη, διαφημίσεις) που θα εκπληρωθούν μέσα από τον κανιβαλισμό των μέσων. Τέλος, στην θεωρία της κοινωνικής μάθησης οι συνεντευξιαζόμενοι επέλεξαν να επικεντρωθούν στην αρνητική επιρροή των μέσων στα παιδιά και πιο συγκεκριμένα στην τάση αυτών να αναπαριστούν αυτά που παρακολουθούν, κάτι που στην περίπτωση της συχνής παρακολούθησης βίαιων καταστάσεων δύναται να αποβεί καθοριστικό στην εξέλιξη του ατόμου.

Ολοκληρώνοντας τη συζήτηση, θα αποτελούσε παράλειψη η απουσία αναφοράς στις διαφορές των δύο ηλικιακών ομάδων που επιλέχθηκαν για την εκπόνηση της εργασίας (18-23 και 24-30). Οι διαφορές που προέκυψαν μέσα από τις συνεντεύξεις και την ανάλυση των αποτελεσμάτων σχετίζονται ως επί το πλείστον με τις γνώσεις και τις απόψεις των συνεντευξιαζόμενων. Εν πρώτοις, έγινε αντιληπτό ότι οι μεγαλύτεροι ηλικιακά οπαδοί (ηλικίας 24-30) έχουν περισσότερες γνώσεις και εμπειρίες όσον αφορά τα κοινωνικά, τα οικονομικά και ιδιαίτερα τα πολιτικά ζητήματα της χώρας κάτι που είχε ως αποτέλεσμα την διατύπωση πιο εμπειριστατωμένων απόψεων με καλύτερες αναλύσεις και σωστή εκφορά λόγου. Επιπροσθέτως, ήταν εμφανής η χρόνια τριβή τους με τους συνδέσμους κάτι που τους έκανε λιγότερο αυθόρμητους στις απαντήσεις τους και πιο επιφυλακτικούς ειδικότερα όσον αφορά τις μάχες σώμα με σώμα που η στάση τους ήταν πιο μετριοπαθής καθώς έχοντας μεγαλώσει η αντιμετώπιση προς το ξύλο είναι διαφορετική. Ωστόσο, οι μικρότεροι ηλικιακά (18-23) εμφανίστηκαν πιο θερμόαιμοι και διαχυτικοί και χωρίς κάποια ιδιαίτερη ντροπή απάντησαν στις όποιες ερωτήσεις τους τέθηκαν.

3.1 Προβλήματα και Προτάσεις

Ακολουθώντας της παρουσίασης των βασικών αποτελεσμάτων της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας αρμόζει να αναφερθούμε στους περιορισμούς που προέκυψαν. Εν πρώτοις, θα πρέπει να επισημανθεί ο αριθμός των συμμετεχόντων

(δέκα) που ουσιαστικά δημιουργούν ένα μικρό δείγμα συγκριτικά με τον αριθμό των μελών οπαδικών κοινοτήτων της χώρας αλλά και του εξωτερικού. Ουσιαστικά αυτό αποτελεί περιοριστικός παράγοντας καθώς το σύνολο των συμμετεχόντων δύναται να μην αντικατοπτρίζει την γενική πραγματικότητα παρά τις απόψεις που εκφράστηκαν, οι οποίες δίνουν την εντύπωση ότι το οπαδικό κίνημα της χώρας ανταποκρίνεται σε μεγάλο βαθμό στα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων. Επιπλέον, οι περιορισμοί αφορούσαν ως επί το πλείστον την ερευνητική μέθοδο της ημιδομημένης συνέντευξης, η οποία αποτέλεσε μια ιδιαίτερα χρονοβόρα διαδικασία καθώς πέρα από την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων και την κωδικοποίησή τους, πρέπει να ληφθεί υπόψιν και ο ανθρώπινος παράγοντας που μέσα από τη δυσκολία εύρεσης υποκειμένων και τις προσωρινές ακυρώσεις είχε ως αποτέλεσμα την καθυστέρηση της τελικής συγγραφής. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί και η βιβλιογραφία ως περιοριστικός παράγοντας καθώς έγινε αντιληπτό ότι οι περισσότερες έρευνες επικεντρώνονται στις κοινωνιοκεντρικές προσεγγίσεις (κοινωνία, μέσα, οικονομία, πολιτική) με τις αντίστοιχες έρευνες για τα ψυχοκεντρικά ζητήματα (ψυχολογία, κάθαρση, γενετική) να είναι αρκετά λιγότερες και κατά κύριο λόγο να περιβάλλονται γύρω από τα φροϋδικά θεωρήματα.

Η παραπάνω έρευνα, ωστόσο, και τα αποτελέσματα που προέκυψαν, εκτιμάται ότι θα μπορούσαν να αποτελέσουν μια καλή αφετηρία για περαιτέρω διερεύνηση της βίας στον αθλητισμό στο πεδίο των οπαδικών κοινοτήτων καθώς και για περαιτέρω ανάλυση των θεωριών που έχουν συγκεντρωθεί. Καταρχάς, θα μπορούσε να γίνει μια εγχώρια διεύρυνση με περισσότερες συνεντεύξεις από πληθώρα οπαδικών κοινοτήτων αλλά και σε οικουμενική κλίμακα με σύγκριση διαφόρων χωρών με μακρά ιστορία στο οπαδικό κίνημα για να αποκτήσουν οι ερευνητές και οι αναγνώστες μια ευρύτερη άποψη όσον αφορά την βία στον αθλητισμό και τον ρόλο των οπαδών σε αυτή. Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα εκπόνησης μελέτης για τις μεγάλες αντιπαλότητες στον παγκόσμιο αθλητισμό και την θέση των «hooligans» - «ultras» σε αυτές ή για τις μεγάλες εχθρότητες μεταξύ συνδέσμων και τα αποτελέσματα αυτών. Τέλος, καθίσταται εύλογο να εξεταστούν σε μεγαλύτερο βαθμό οι ελλείψεις βιβλιογραφικά ψυχοκεντρικές προσεγγίσεις και ειδικότερα η θεωρία της κάθαρσης που κατά καιρούς έχει βρει περισσότερους πολέμιους παρά υποστηρικτές και παρόλο που στην παρούσα έρευνα επιβεβαιώθηκε, σε αρκετές άλλες έχει διαψευστεί.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abdal-Haqq, I. (1989). *Violence in Sports*, Retrieved from ERIC database, ED316547.

Akerlof, G. and Dickens, W. (1982). *The Economic Consequences of Cognitive Dissonance*, *American Economic Review*, 72:3, 307-19.

Akers, R. (1998). *Social Learning and Social Structure: A General Theory of Crime and Deviance*, Boston: Northeastern University Press.

Almeida, F. (2017). *Strengths and Limitations of Qualitative and Quantitative Research Methods*, *European Journal of Education Studies*.

Armstrong, G. and Harris, R. (1991). *Football hooligans: theory and evidence*, New York: Routledge.

Armstrong, G. and Testa, A. (2010). *Football, Fascism and Fandom The UltraS of Italian Football*, London: A & C Black.

Bain-Selbo, E. (2017). *Violence in Southern Sport and Culture*, New York: Springer.

Bandura, A. (1973). *Social learning theory of aggression*. In J. F. Knutson (Ed.), *The control of aggression: Implications from basic research*, Chicago: Aldine.

Berndtson, E. (1975) *Political Science in the Era of Post-Behavioralism. The Need for Self-Reflection*, University of Helsinki.

Bodin, D. and Debarbieux, E. (2001). *Le Sport, l'exclusion, la violence*, Asheville: Chiron.

Bodin, D. and Robene, L. (2014). *Sport and Civilization: Violence Mastered. From the Lack of a Definition for Violence to the Illusory Pacifying Role of Modern Sports*, New York: Routledge.

Boyle, R. and Haynes, R. (2009). *Power Play: Sport, the Media and Popular Culture*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Brown, R. (1991). *Gaming, gambling, and other addictive play*. In J. H. Kerr, and M. J. Apter (Eds.), *Adult play*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Bryant, J., Comisky, P., Zillmann, D. (1981). *The appeal of rough-and-tumble play in televised professional football*. *Communication Quarterly*, 29, 256-262.
- Bufacchi, V. (2005). *Two Concepts of Violence*, 3:2, 193-204.
- Case, R. and Boucher, R. (1981). *Spectator Violence in Sport: A Selected Review*, *Journal of Sport and Social Issues*, 5:2, 1-15.
- Clarke, J. (1978). *Football and Working Class Fans*, London: Interaction Inprint.
- Coakley, J. and Donnelly, P. (2009). *Sports in Society: Issues and Controversies*, New York: McGraw-Hill Education.
- Collins, R. (2008). *Violence: A Micro-Sociological Theory*, Princeton: Princeton University Press.
- Crawford, G. (2004). *Consuming Sport: Fans, Sport and Culture*, New York: Routledge.
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*, London: Sage Publications.
- Duke, V. and Crolley, L. (1996). *Football, Nationality and the State*, London: Longman.
- Dunning, E., Murphy, P. and Williams, J. (1986). *Spectator Violence at Football Matches: Towards a Sociological Explanation*, *The British Journal of Sociology*, 37:2, pp. 221-244.
- Dunning, E. (1994). *Sport in Space and Time: "Civilizing Processes", Trajectories of State-Formation and the Development of Modern Sport*, 29:4, 331-345.
- Dunning, E. (2000). *Towards a Sociological Understanding of Football Hooliganism as a World Phenomenon*, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8, 141-162.

Dworkin, S. L. (2012). *Sample size policy for qualitative studies using in-depth interviews*, Archives of Sexual Behavior, 41:6, 1319–1320.

Eitzen, S. (2000). *Sport in Contemporary Society*, New York: Worth Publishers.

Elias, N. (2000). *The Civilizing Process. Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*, Oxford: Blackwell.

Feldman, C. and Ridley, C. (1995). *The Etiology and Treatment of Domestic Violence Between Adult Partners*, Clinical Psychology: Science and Practice, 2:4, 317-348.

Feshbach, N. and Feshbach, S. (1972). *Children's aggression*. In W. W. Hartup (Ed.), *The Young Child: Reviews of Research*, Washington: National Association for the Education of Young Children.

Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*, California: Stanford University Press.

Free, M. and Hughson, J. (2003). *Settling Accounts with Hooligans Gender Blindness in Football Supporter Subculture Research*, Men and Masculinities, 6:2, 136-155.

Freud, S. (2015). *A General Introduction to Psychoanalysis*, Herts: Wordsworth Editions Ltd.

Freud, S. and Jones, E. (1922). *International psychoanalytical library: Vol4. Beyond the pleasure principle*. The International Psycho-Analytical Press.

Freud, S. (2004). *Studies in Hysteria*, London: Penguin Classics.

Froshdick, S. and Marsh, P. (2005). *Football Hooliganism*, Portland: Willian Publishing.

Geen, R. (2001). *Human Aggression*, Philadelphia: Open University Press.

Glasser, W. (1998). *Choice theory: A new psychology of personal freedom*. New York: Harper Collins.

Glover, W. (2009). *Sports Law Handbook*, Published by William Glover.

Goldstein, J. (1983). *Sports Violence*, New York: Springer.

- Grossberg, L. (1992). *We Gotta Get Out of this Place: Popular Conservatism and Postmodern Culture*, London: Psychology Press.
- Guilianotti, R. and Armstrong, G. (2002). *Avenues of contestation. Football hooligans running and ruling urban spaces*, *Social Anthropology*, 10:2, 211–238.
- Guilianotti, R., Bonney, N. and Hepworth, M. (1994). *Football, Violence and Social Identity*, New York: Routledge.
- Guilianotti, R. (1999). *Football: A Sociology of the Global Game*, Oxford: Polity Press.
- Hodges, A. (2019). *Fan Activism, Protest and Politics*, New York: Routledge.
- Hodges, A. (2014). *The hooligan as “internal” other? Football fans, ultras culture and nesting intraorientalisms*, London: Sage Publications.
- Jamieson, L. and Orr, T. (2009). *Sport and Violence: A Critical Examination of Sport*, Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Jewell, T. (2012). *Violence and Aggression in Sporting Contests*, New York: Springer.
- Kerr, J. (2005). *Rethinking Aggression and Violence in Sports*, New York: Routledge.
- King, A. (2001). *Violent pasts: collective memory and football hooliganism*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Kreager, D. (2007). *Unnecessary Roughness? School Sports, Peer Networks, and Male Adolescent Violence*, *American Sociological Review*, Vol. 72.
- Lash, S. and Urry, J. (1994). *Economies of Signs and Space*, London: Sage Publications.
- Lorenz, K. (1966). *On Aggression*, New York: Harcourt.
- Lowles, N. (2001). *White Riot: The Story of Combat 18*, Oxford: Milo Books.
- Marsh, P. (1977). *Football Hooliganism: Fact or Fiction?*, *British Journal of Law and Society*, 4:2, 256-259.
- Matthews, C. and Channon, A. (2016). *Understanding sports violence: revisiting foundational explorations*, *Sport in Society*.

Messner, M. (2007). *The Masculinity of the Governor: Muscle and Compassion in American Politics*, *Gender & Society*, 21, 461-480.

Novak, M. (1994). *The Joy of Sports*, Lanham, MD: Hamilton Press.

Nuhrat, Y. (2017). *Ultras in Turkey: Othering, Agency, and Culture as a Political domain*, *Sport in Society*.

Pappas, N., McKenry, P. and Catlett, B. (2004). *Athlete Aggression on the Rink and off the Ice: Athlete Violence and Aggression in Hockey and Interpersonal Relationships*, 6:3, 291-312.

Pilz, G. (1996). *Social Factors Influencing Sport and Violence: On the "Problem" of Football Hooliganism in Germany*, *International Review for the Sociology of Sport*, 31:49

Piotrowski, P. (2006). *Coping With Football-Related Hooliganism: Healing Symptoms Versus Causes Prevention*, *Journal of Applied Social Psychology*, 36:3, 629–643.

Porat, A. (2010). *Football fandom: a bounded identification*, *Soccer & Society*, 11:3, 277-290.

Potter, J. (2003). *Discourse analysis and discursive psychology*. In P.M. Camic, J.E. Rhodes and L. Yardley (Eds). *Qualitative research in psychology: Expanding perspectives in methodology and design* (pp. 73-94). Washington: American Psychological Association.

Potter, J. (1996). *Handbook of qualitative research methods for psychology and the social sciences*, Leicester: BPS Books.

Rahman, S. (2017). *The Advantages and Disadvantages of Using Qualitative and Quantitative Approaches and Methods in Language "Testing and Assessment" Research: A Literature Review*, *Journal of Education and Learning*, 6:1.

Raney, A. and Bryant, J. (2006). *Handbook of Sports and Media*, Mahwah: Lea.

Ray, L. (2018). *Violence and Society*, Kent: University of Kent.

Russell, G. and Golstein, J. (2008). *Sports*, Elveiser Inc.

- Salmi, J. (1993). *Violence and Democratic Society*, London: Zed Books.
- Schwery, R. and Cade, D. (2009). *Sport as a Social Laboratory to Cure Anomie and Prevent Violence*, *European Sport Management Quarterly*, 9:4, 469-482.
- Sipes, R. (2009). *War, Sports and Aggression: An Empirical Test of Two Rival Theories*, *American Anthropologist*, 75, 64-86.
- Spaaij, R. and Vinas, C. (2006). *Passion, politics and violence: A socio-historical analysis of Spanish ultras*, *Soccer & Society*, 6:1, 79-96.
- Spaaij, R. (2008). *Men Like Us, Boys Like Them: Violence, Masculinity, and Collective Identity in Football Hooliganism*, *Journal of Sport and Social Issues*, 32, 369.
- Spaaij, R. (2015) *Sport and Violence*. In R. Giulianotti (Ed.), *Routledge Handbook of Sociology of Sport*, London: Routledge.
- Spaaij, R. (2006). *Understanding Football Hooliganism: A Comparison of Six Western European Football Clubs*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Stylianou, S. and Theodoropoulou, V. (2018). *Explaining the presence of political content in football fans antagonistic communication in Cyprus*, *Sport in Society*, 1-16.
- Sutherland, E. (1947). *Principles of Criminology*, Chicago: J.B. Lippincott Co.
- Terry, P. and Jackson, J. (1985). *The Determinants and Control of Violence in Sport*, 37.
- Van Limbergen, K., Colaers, C. and Walgrave, L. (1989). *The Societal and Psycho-Sociological Background of Football Hooliganism*, Catholic University of Leuven.
- Webster, F. (1995) *Theories of the Information Society*, New York: Routledge.
- Weinstein, M. (1995). *Social Justice, Epistemology and Educational Reform*, *Journal of Philosophy of Education*, 29, 369-386.
- Wetherell, M., Taylor, S., Yates, S. (2001). *Discourse as Data: A guide for Analysis*, London: Sage Publications.

Williams, J. (1991). *When Violence Overshadows the Spirit of Sporting Competition. Italian Football Fans and their Sports Clubs*, Journal of Community & Applied Social Psychology, Vol. I. 23-28.

Young, K. and Smith, M. (1988). *Mass Media Treatment of Violence in Sports and Its Effects*, Current Psychology: Research & Reviews, Winter 1988-89, 7:4, 298-311.

Young, K. (2012). *Sport Violence and Society*, New York: Routledge.

Zaimakis, Y. (2018). *Football fan culture and politics in modern Greece: the process of fandom radicalization during the austerity era*, Soccer & Society, 19:2, 252-270.

Ζαϊμάκης, Γ. και Κοταρίδης, Ν. (2013). *Ποδόσφαιρο και Κοινότητες Οπαδών*, Αθήνα: Πλέθρον.

Ζαϊμάκης, Γ. (2018). *Νεολαία, συλλογική μνήμη και οπαδισμός στην Ελλάδα την περίοδο της Μεταπολίτευσης* στο Κ. Κατσάπης (επιμ.) *Οι Απείθαρχοι: Κείμενα για την Ιστορία της Νεανικής Αναίδειας τη μεταπολεμική περίοδο*, Αθήνα: Οκτώ, 39-72.

Πηγές Από το Διαδίκτυο

<https://bleacherreport.com/articles/367924-violence-and-aggression-in-sports-an-in-depth-look-part-one>

<https://bleacherreport.com/articles/368875-violence-and-aggression-in-sports-an-in-depth-look-part-2>

<https://www.ericdigests.org/pre-9214/sports.htm>

<http://thesportdigest.com/2019/02/sport-mirrors-society-and-life/>

<https://www.theguardian.com/football/blog/2016/oct/23/premier-league-ultras-european-football>

<https://haenfler.sites.grinnell.edu/subcultures-and-scenes/football-hooligans/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1^ο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη από τον 5^ο συνεντευξιζόμενο (29)

Αναζήτηση αιτιών εκδήλωσης βίας

- **Το ζήτημα της βίας στα γήπεδα πώς το βλέπεις να έχει εξελιχθεί μέσα στα χρόνια και τί το έχει επηρεάσει;**

Βία στα γήπεδα τώρα πια είναι ελάχιστη και σίγουρα έχει συμβάλει σε αυτό και η απουσία των οπαδών της αντίπαλης ομάδας αλλά τώρα πια εκτός γηπέδων αυξάνονται συνεχώς τα κρούσματα, ειδικά στην δεκαετία της κρίσης, γιατί ο κόσμος πρέπει κάπου να αποβάλλει τα νεύρα του και το θυμό του.

- **Κατά τη γνώμη σου, ποια είναι τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό; Τί οδηγεί δηλαδή μια μερίδα οπαδών σε ακραίες δράσεις;**

Η κατάσταση που επικρατεί στην κοινωνία σίγουρα με την φτώχεια και την ανέχεια, η οικογένεια και γενικότερα όσο χειρότερη είναι η κατάσταση στην κοινωνία, τόσο αυξάνεται και η βία στον αθλητισμό.

- **Τώρα θα ήθελα να μάθω πως ορίζεις εσύ τη βία και πότε θεωρείς ότι γίνεσαι βίαιος.**

Ξέρω ότι οι περισσότεροι πιστεύουν ότι η βία είναι μόνο κάτι αρνητικό. Σε ένα βαθμό συμφωνώ αλλά για εμένα η βία δεν έχει απαραίτητα μόνο αρνητικές επιπτώσεις καθώς θεωρώ ότι είναι κάτι αναγκαίο για την εξισορρόπηση της δύναμης στην κοινωνία. Βίαιος γίνομαι όταν νευριάζω γιατί χτυπάω πράγματα από τα νεύρα μου. Πάντως δεν πιστεύω ότι όταν, δηλαδή πολύ σπάνια, μπλέκω σε μάχες σώμα με σώμα δε το θεωρώ βία γιατί είναι κάτι οργανωμένο και κανονισμένο και όλοι γνωρίζουμε τις πιθανές συνέπειες.

α) Ψυχοκεντρική Προσέγγιση Αιτίων

- **Το επίπεδο της απόλαυσης ενός αθλητικού γεγονότος αυξάνεται ανάλογα με την βία; Δηλαδή όσο πιο βίαιος είναι ένας αγώνας, τόσο περισσότερο διασκεδάζεις;**

Γενικά όσον αφορά την ομάδα μου θέλω να κερδίζει τίμια αλλά άμα ένα παιχνίδι έχει περισσότερα τζαρτζαρίσματα, φάουλ, δυνατές διεκδικήσεις κτλπ μου αρέσει περισσότερο από ένα ανιαρό παιχνίδι, μου δείχνει ότι οι παίκτες παίζουν για την φανέλα και τα δίνουν όλα. Θεωρώ γενικότερα ότι ανεβάζει την αδρεναλίνη και σε εμένα που το βλέπω και σε αυτόν που αγωνίζεται και σε κάνει να μην θέλεις να σταματήσεις να βλέπεις ούτε λεπτό. Και αυτό το πιστεύουν οι περισσότεροι, όχι μόνο εγώ.

- **Η παρακολούθηση ενός αθλητικού γεγονότος θεωρείς ότι σε βοηθά να εξωτερικεύσεις αρνητικά συναισθήματα και να ανανεωθείς ψυχολογικά αποβάλλοντας την αρνητική ενέργεια που συσσωρεύεται μέσα σου; Αν ναι, γιατί το θεωρείς αυτό; Πώς συμπεριφέρεσαι παρακολουθώντας έναν αγώνα συνήθως;**

Νομίζω ότι για όλους ισχύει αυτό. Μπορείς να φωνάξεις, να βρίσεις, να διώξεις το θυμό σου και να αποβάλλεις τον αρνητισμό σου μετά από μια κακή ημέρα και στο τέλος να είσαι καλύτερα γιατί πιστεύω ότι ο αθλητισμός έχει και ψυχολογικές αρετές.

- **Θεωρείς ότι υπάρχει στον άνθρωπο μια φυσική παρόρμηση που τον οδηγεί στη βία και πώς το εξηγείς εσύ;**

Μια προδιάθεση πιστεύω ότι υπάρχει σε όλους τους ανθρώπους αλλά ο τρόπος ανατροφής και οι αξίες που σου δίνουν οι γονείς σου παίζουν μεγαλύτερο ρόλο. Πάντα υπάρχουν και εξαιρέσεις βέβαια.

- **Ως οπαδός «διψάς» για τη βία; Εννοώ να βρίσκεσαι σε βίαιες καταστάσεις και να παίρνεις και μέρος.**

Δεν με εκφράζει γενικά αυτό το είδος εξωτερίκευσης συναισθημάτων. Έχω πετύχει περιστατικά βίας, δεν έχω θέμα να βλέπω, δεν με αγγίζει. Αλλά οι περισσότεροι είναι αλήθεια το επιδιώκουν και το ψάχνουν γενικότερα το ξύλο ο καθένας για το δικό του λόγο. Συνήθως προσπαθώ να μην μπλέκω εκτός και αν είναι για αυτοάμυνα αλλά έχει τύχει να βρεθώ σε καταστάσεις και να αντιλαμβάνομαι ότι εκείνη τη στιγμή μπορεί να μου βγάξει τον χειρότερο μου εαυτό αλλά δεν το καταλαβαίνω εξαιτίας της αδρεναλίνης.

- **Εκτός γηπέδου ή εντός γηπέδου (μεταξύ οπαδών), οι μάχες σώμα με σώμα θεωρείς ότι σε απελευθερώνουν. Αν ναι, για ποιο λόγο;**

Θα έλεγα ότι ταιριάζει ως ένα βαθμό και με αυτό που σου είπα πιο πάνω ότι όταν βλέπεις ένα αγώνα φωνάζεις, βρίζεις και άμα έχεις μια κακή ημέρα, διώχνεις τα αρνητικά συναισθήματα. Δηλαδή όταν βρίσκεσαι σε μια τέτοια κατάσταση καλώς ή κακώς αποβάλλεις αρνητισμό και απελευθερώνεσαι από τις επιταγές της κοινωνίας. Κυλάει στο αίμα μου η αδρεναλίνη, στην αρχή νιώθεις ένα φόβο αλλά μετά από λίγο κάνεις τον φόβο δύναμη και δεν νιώθεις τίποτα.

β) Κοινωνιοκεντρική Προσέγγιση Αιτίων

- **Κατά τη γνώμη σου η κοινωνία επηρεάζει και αν ναι, σε ποιο βαθμό και με ποιο τρόπο τη βία στον αθλητισμό;**

Εννοείται καθώς πέρα από την οικογένεια η κοινωνία επίσης σου προσφέρει αξίες και αν οι αξίες που σου προσφέρει δεν είναι οι κατάλληλες, είναι πιο πιθανό η βία να αυξάνεται στον αθλητισμό παρά να μειώνεται. Επίσης, συνήθως στον σύνδεσμο θα μπούνε άτομα με μέτρια ως κακή οικονομική κατάσταση, δεν συνηθίζει ο πλούσιος να μπλέκει με αυτά, οπότε θεωρώ ότι παίζει ένα ρόλο και η οικονομική κατάσταση του άλλου σε συνδυασμό πάντα και με άλλα ζητήματα. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα που έχω είναι η περίοδος της κρίσης. Μέσα στα δέκα χρόνια της οικονομικής αθλιότητας και της οικονομικής εξαθλίωσης, αν θυμάσαι και εσύ τα περιστατικά βίας ήταν αυξημένα, όχι μόνο στα γήπεδα και το παρατηρείς αυτό ακόμη και στη βουλή από την άνοδο της Χρυσής Αυγής μέχρι και τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Τα δημοψηφίσματα, η πείνα, οι απεργίες, όλα αυτά ανεβάζουν τα επίπεδα βίας, τρέφουνε τη βία και είναι ιδιαίτερα σημαντικά ζητήματα. Υπάρχουν φυσικά αυξομειώσεις στα περιστατικά βίας ανάλογα και την περίοδο που βρίσκεται η χώρα. Ευτυχώς ο κόσμος κατάλαβε ότι είναι ένα μάτσο αμόρφωτοι οι βουλευτές και γενικότερα οι υποστηρικτές της Χρυσής Αυγής που τραμπουκίζουν τον κόσμο αλλά στα αρνητικά είναι ότι μπήκαν μέσα στους συνδέσμους και στις ομάδες γενικότερα και ανέβηκε το ακροδεξιό στοιχείο. Και εννοείται τέτοιες αντιλήψεις όταν έρχονται από βουλευτές τρέφουν σε μεγάλο βαθμό της βίας ομάδες και ιδιαίτερα αρνητική εξέλιξη ακόμη και για τις ζωές των ανθρώπων.

- **Θεωρείς ότι το περιβάλλον ενός ατόμου επηρεάζει; Αν ναι, με ποιο τρόπο και ποιο είναι το μερίδιό του;**

Σίγουρα ένα παιδί που μεγαλώνει σε ένα βίαιο περιβάλλον είναι πολύ πιθανό να μεταφέρει το θυμό του και στην κοινωνία, γενικά είναι κάτι που το βλέπουμε συχνά και στον σύνδεσμο.

- **Τα στερεότυπα της κοινωνίας όσον αφορά τον ανδρισμό, ότι «ο άνδρας είναι ο δυνατός», θεωρείς ότι οδηγούν ένα άτομο σε ένα ανδρικό περιβάλλον όπως αυτό του συνδέσμου και στη βία για να αποδείξει τον «ανδρισμό» του;**

Ως ένα βαθμό ναι, δεν θα έλεγα ότι είναι ο βασικός λόγος συγκριτικά με τα παραπάνω ζητήματα αλλά ναι, παίζει ρόλο και βλέπουμε αρκετούς που θέλουν να αποδείξουν ότι είναι δυνατοί.

- **Στα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό ποιος θεωρείς ότι ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης;**

Όταν υπάρχουν μέσα που κανονικοποιούν τη βία από τους οπαδούς της ομάδας της οποίας ο πρόεδρος έχει το κανάλι/site συμφερόντων του και όταν αναπαράγουν συνεχώς βιαιότητες και ακρότητες τότε τα μέσα έχουν πολύ σημαντικό ρόλο. Θεωρώ ότι η προπαγάνδα είναι ιδιαίτερα δυνατό όπλο στα χέρια των ισχυρών που διαχειρίζονται τα μέσα και η πραγματικότητα είναι ότι ελέγχουν την κοινωνία κατά το δοκούν. Όταν ανεβάζουν βιντεάκια στα site από οπαδικές συγκρούσεις, αυτά τα άρθρα γίνονται αίτιο της βίας που θα ακολουθήσει ή όταν τα μέσα δείχνουν όλη μέρα σκηνές βίας από τις ειδήσεις μέχρι τις ταινίες και τις σειρές, κάποια στιγμή θα σε επηρεάσουν. Επίσης θεωρώ ότι προωθούν τη βία για κέρδη και διαφημίσεις. Όλα για τα λεφτά γίνονται και φυσικά όταν ένας πρόεδρος έχει ένα κανάλι θα προσπαθήσει να προστατέψει την ομάδα του πάση θυσία.

- **Όταν τα μέσα αναπαράγουν βίαιες δράσεις, θεωρείς ότι τα άτομα τείνουν να αναπαριστούν αυτές τις δράσεις μέσω της αντιγραφής; Ποιο είναι κατά τη γνώμη σου το αντίκτυπο στα παιδιά;**

Σίγουρα ένα μικρό παιδί που υποστηρίζει μια ομάδα και βλέπει την ομάδα του να «νικάει» ακόμα και σε σκηνικά βίας θα το συζητήσει με τους φίλους του, ίσως κάνουν καζούρα, ίσως επιλέξουν να μπούνε και αυτά σε σύνδεσμο για να νικάνε στο ξύλο τους αντιπάλους. Μεγαλώνοντας έτσι δεν ξέρεις πως αυτό μπορεί να εξελιχθεί μέσα στο άτομο.

2^ο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη από τον 7^ο συνεντευξιαζόμενο (19)

Αναζήτηση αιτιών εκδήλωσης βίας

- **Το ζήτημα της βίας στα γήπεδα πώς το βλέπεις να έχει εξελιχθεί μέσα στα χρόνια και τί το έχει επηρεάσει;**

Τα χρόνια που είμαι εγώ στον σύνδεσμο γίνεται όλο και χειρότερο και σε αυτό φταίει και η κρίση. Παλιότερα από αυτά που ακούω ήταν πιο αθώα τα πράγματα.

- **Κατά τη γνώμη σου, ποια είναι τα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό; Τί οδηγεί δηλαδή μια μερίδα οπαδών σε ακραίες δράσεις;**

Θα έλεγα η κοινωνία, η οικογένεια και η οικονομική κρίση, αυτά πάνω κάτω.

- **Τώρα θα ήθελα να μάθω πως ορίζεις εσύ τη βία και πότε θεωρείς ότι γίνεσαι βίαιος.**

Η βία για εμένα είναι όταν χτυπάς κάποιον συνάνθρωπο σου με σκοπό να τον πληγώσεις, μπορεί να είναι ακόμη και το bullying βία γιατί επιτίθεσαι στον άλλο με τα λόγια ή το να βρίσεις κάποιον. Κυρίως βέβαια βία θεωρώ τη σωματική, όταν χτυπάς κάποιον. Τώρα βίαιος σαν άνθρωπος δε θεωρώ ότι είμαι, γουστάρω τις μάχες σώμα με σώμα αλλά αυτό από τη στιγμή που όσοι είμαστε εκεί το θέλουμε, μας ψήνει και δεν μας υποχρεώνει κάποιος, δεν ξέρω αν θεωρείται βία. Τώρα άμα τη στήσεις σε κάποιον στα στενά, αλλάζει το πράγμα.

α) Ψυχοκεντρική Προσέγγιση Αιτιών

- **Το επίπεδο της απόλαυσης ενός αθλητικού γεγονότος αυξάνεται ανάλογα με την βία; Δηλαδή όσο πιο βίαιος είναι ένας αγώνας, τόσο περισσότερο διασκεδάζεις;**

Δεν το έχω σκεφτεί ποτέ έτσι αλλά έχω παρατηρήσει ότι προτιμώ ένα παιχνίδι με δυνατά μαρκαρίσματα, κάρτες και τζαρτζαρίσματα από ένα βαρετό παιχνίδι χωρίς

φάσεις και χωρίς ξύλο. Βασικά νιώθω ότι ένα πιο βίαιο παιχνίδι σε κάνει να πετάγεσαι από την θέση σου και γίνεται καλύτερος ο αγώνας

- **Η παρακολούθηση ενός αθλητικού γεγονότος θεωρείς ότι σε βοηθά να εξωτερικεύσεις αρνητικά συναισθήματα και να ανανεωθείς ψυχολογικά αποβάλλοντας την αρνητική ενέργεια που συσσωρεύεται μέσα σου; Αν ναι, γιατί το θεωρείς αυτό; Πώς συμπεριφέρεσαι παρακολουθώντας έναν αγώνα συνήθως;**

Άμα έχω νεύρα με κάτι και δω ένα παιχνίδι, βρίσω και φωνάξω, θα εκτονωθώ και μετά θα είμαι καλύτερα και θα είμαι πιο ήρεμος μετά, καλύτερα ψυχολογικά.

- **Θεωρείς ότι υπάρχει στον άνθρωπο μια φυσική παρόρμηση που τον οδηγεί στη βία και πώς το εξηγείς εσύ;**

Σίγουρα απλά μετά παίζει ρόλο η οικογένεια, οι φίλοι και το πως το διαχειρίζεται το άτομο μόνο του. Αν θες να μάθεις για εμένα προσωπικά, θεωρώ ότι είμαι βίαιος.

- **Ως οπαδός «διψάς» για τη βία; Εννοώ να βρίσκεσαι σε βίαιες καταστάσεις και να παίρνεις και μέρος.**

Ναι ρε, τί σου λέω τόση ώρα; Το ψάχνω συνέχεια κι γουστάρω πολύ. Μου αρέσει να πλακώνομαι, να βαράω και να εκτονώνομαι, δεν με μπλοκάρει τίποτα, νιώθω σαν αγρίμι που βγάζει τα ένστικτα του. Είναι η καλύτερη μου είναι, μετά βέβαια από τον αγώνα και τη νίκη της ομάδας. Νιώθω τέλεια, δεν μπορώ να στο εξηγήσω, τρελαίνομαι, ανεβαίνει η αδρεναλίνη στα ύψη, δεν νιώθω πόνο. Βασικά, είναι ένας από τους λόγους που γουστάρω τον σύνδεσμο μας γιατί βρίσκεται κεντρικά και κανονίζονται ή τυχαίνουν συχνά τέτοιες φάσεις.

- **Θεωρείς ότι οι μάχες σώμα με σώμα σε βοηθούν να αποβάλλεις τα αρνητικά συναισθήματα και το στρες. Αν ναι, για ποιο λόγο;**

Ναι, άμα έχεις μια άσχημη ημέρα περισσότερο και από το να βρίσεις ή να φωνάξεις βλέποντας ένα αγώνα σε βοηθά το να ξεσπάσεις τα νεύρα σου εκεί παρά σε κάποιον που δεν φταίει κιόλας.

β) Κοινωνιοκεντρική Προσέγγιση Αιτίων

- **Κατά τη γνώμη σου η κοινωνία επηρεάζει και αν ναι, σε ποιο βαθμό και με ποιο τρόπο τη βία στον αθλητισμό;**

Ναι, σίγουρα. Βγαίνεις έξω και βλέπεις ότι ο κόσμος είναι ένα βίαιο μέρος με κακούς ανθρώπους που θέλουν μόνο το κακό σου και όταν μαθαίνεις έτσι, επηρεάζεσαι και γίνεσαι και εσύ βίαιος, θέλεις δεν θέλεις. Μετά εκτός από αυτά επηρεάζει και η κοινωνία και η οικονομία γιατί για παράδειγμα στον σύνδεσμο έχουμε πολλούς που δύσκολα την βγάζουν ή τουλάχιστον την βγάζανε μέχρι να τους βοηθήσει ο σύνδεσμος με καμιά δουλειά ή κανένα χαρτζιλίκι πιστεύω ότι παίζει ρόλο. Δηλαδή όταν βλέπεις ότι μεγάλο ποσοστό συνδεσμίτων έχει λίγα, καταλαβαίνεις ότι υπάρχει κάποιο μοτίβο. Και όλα αυτά η κρίση τα έκανε χειρότερα τα πράγματα από αυτά που ακούω και βλέπω τώρα γιατί ο κόσμος δεν είχε να φάει, είχε πολλά προβλήματα και εκτονωόταν στο γήπεδο, παίζοντας ξύλο.

- **Θεωρείς ότι το περιβάλλον ενός ατόμου επηρεάζει; Αν ναι, με ποιο τρόπο και ποιο είναι το μερίδιο του;**

Η οικογένεια πάνω από όλους, εγώ προσωπικά μεγάλωσα σε μια οικογένεια που δεν είχε βία αλλά έβλεπα βία σε άλλα σπίτια του περίγυρου μου και του κοινωνικού μου περιβάλλοντος και αυτό μπορεί να με επηρέασε. Βέβαια σίγουρα με επηρέασε το ότι με πήγαινε ο πατέρας μου συχνά σε αγώνες από μικρό.

- **Τα στερεότυπα της κοινωνίας όσον αφορά τον ανδρισμό, ότι «ο άνδρας είναι ο δυνατός», θεωρείς ότι οδηγούν ένα άτομο σε ένα ανδρικό περιβάλλον όπως αυτό του συνδέσμου και στη βία για να αποδείξει τον «ανδρισμό» του;**

Αν σκεφτείς ότι εμείς μπήκαμε με τους φίλους μου στον σύνδεσμο και ψαχνόμαστε για ξύλο πιστεύω ότι παίζει ρόλο και η επίδειξη του ανδρισμού και της δύναμης μας. Θέλουμε να επιβληθούμε στον άλλο.

- **Στα αίτια εκδήλωσης βίας στον αθλητισμό ποιος θεωρείς ότι ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης;**

Ο χειρότερος, μας δείχνουν σαν ζώα, μας δυσφημούν συνέχεια ενώ ταυτόχρονα φταίνε κιόλας που η βία χειροτερεύει. Γιατί αν δεν είχαμε τα μέσα να σπέρνουν τόσο τρόμο, δεν θα είχαμε και τόσους τρελούς. Και το κάνουν αυτό γιατί βγάζουν χρήμα έτσι. Έτσι βγαίνουν τα λεφτά, όχι με το σταυρό στο χέρι και δείχνουμε μόνο την αλήθεια χωρίς βία. Αν μπορούσαν θα βάζανε ξύλο παντού. Ο άνθρωπος θέλει βία, να την βλέπει τουλάχιστον και το ξέρουν. Γι' αυτό αναπαράγουν συνέχεια τη βία και σπέρνουν το τρόμο που κάνει τον άνθρωπο πιο βίαιο γιατί φοβάται.

- **Επειδή μου το ανέφερες, ποια είναι η γνώμη σου γύρω από τη συχνή αναπαραγωγή βίαιων καταστάσεων στα μέσα; Πιστεύεις ότι ως ένα βαθμό νομιμοποιούν τη βία;**

Όταν όλη μέρα αναπαράγεις φρίκες ως ένα βαθμό κανονικοποιείς τη βία και έτσι κερδίζεις. Χάνει το άτομο γιατί γίνεται πιο βίαιο καθώς θεωρεί ότι η βία είναι φυσιολογική, χάνει η κοινωνία και μετά όλοι πάνε στους συνδέσμους για να αποβάλλουν τα νεύρα τους.

- **Όταν τα μέσα αναπαράγουν βίαιες δράσεις, θεωρείς ότι τα άτομα τείνουν να αναπαριστούν αυτές τις δράσεις μέσω της αντιγραφής; Ποιο είναι κατά τη γνώμη σου το αντίκτυπο στα παιδιά;**

Ειδικά τα μικρά παιδιά που βλέπουν τέτοια πράγματα όλη μέρα. Ακόμη και εγώ μπορεί να έχω επηρεαστεί αρνητικά από όλα αυτά και γι' αυτό να ψάχνω τόσο το ξύλο.